

Maria Stanowska

**ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO
W SPRAWACH REHABILITACYJNYCH
W LATACH 1988—1991**

I. WSTĘP

Ostatnie kilka lat w Polsce przyniosło odejście od totalitarnego systemu, który przez ponad czterdzieści lat wszechwładnie w niej panował. Prawo, a już szczególnie prawo karne, było jednym z instrumentów tego panowania. Stąd też nie do przecenienia jest rola sądownictwa w procesie naprawiania krzywd wyrządzonych w postępowaniach karnych prowadzonych w latach 1944—1989. Szczegółnej uwagi wymaga działalność rehabilitacyjna Sądu Najwyższego.

Przedmiotem niniejszej analizy są orzeczenia Izby Karnej i Izby Wojskowej wydane w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnych, które wpłynęły w latach 1988—1991¹, a dotyczą spraw politycznych². Uzupełniać ją będzie informacja o wyrokach wydanych w trybie wznowienia postępowania — także w sprawach politycznych³.

Lata 1988—1991, a szczególnie lata 1990 i 1991, wyróżniają się znaczącym udziałem spraw rehabilitacyjnych wśród spraw rozpoznawanych w trybie nadzwyczajnorewizyjnym i wznowienia postępowania. W trybie tym jednak nie jest możliwe, przede wszystkim ze względu na dużą liczbę niesłusznych skazań w latach 1944—1989, ale także z powodu rygorów tego trybu, naprawienie ogromu krzywd wyrządzonych niesłusznymi skazaniami. Częściowym rozwiązaniem tego problemu było uchwalenie ustawy z dnia 23.11.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Dzięki temu aktowi prawnemu zdecydowana większość osób represjonowanych w okresie do 1956 r. uzyskała możliwość ubiegania się o unieważnienie skazania za działania podjęte na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, o odszkodowanie z powodu pozbawienia wolności, z reguły przez urzędy bezpieczeństwa, także w związku z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Wejście w życie ustawy rehabilitacyjnej zmieniło rodzaj spraw wpływających do Sądu Najwyższego. Od tego momentu wpływające rewizje nadzwyczajne czy wnioski o wznowienie postępowania zmierzają

¹ W analizie wzięto pod uwagę wszystkie orzeczenia Sądu Najwyższego wydane w trybie nadzwyczajnorewizyjnym w sprawach politycznych w latach 1988—1991 (kryterium stanowiła data wpływu rewizji, a nie jej rozpoznania).

² Pojęcie to obejmuje nie tylko sprawy o przestępstwa polityczne, czy popełniane z powodów politycznych, ale także sprawy wpływające do Sądu Najwyższego między innymi za realizację podstawowych praw i wolności obywatelskich.

³ Chodzi o 7 wyroków Izby Wojskowej dotyczących 31 osób (5 spraw z okresu po 13 grudnia 1981 r. — co do 26 osób i 2 sprawy z okresu do 1956 r. co do 5 osób) oraz o 2 wyroki Izby Karnej dotyczące 2 osób (sprawy z okresu do 1956 r.).

do naprawienia niesłusznych skazań z okresu po 1956 r., a z okresu do 1956 r. tylko wówczas, gdy skazanie nastąpiło nie z powodu działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Z ustawy rehabilitacyjnej wynikał również obowiązek przekazania właściwym sądom spraw objętych jej zakresem, które nie zostały zakończone przed Sądem Najwyższym w momencie wejścia w życie tej ustawy. Sąd Najwyższy na tej podstawie przekazał właściwym sądom 150 spraw (w tym 148 z trybu nadzwyczajnorewizyjnego) co do 520 osób. Wśród tych osób było 20 skazanych na karę śmierci (we wszystkich wypadkach wykonaną) i 3 skazanych na karę dożywotniego więzienia. Z informacji uzyskanej z Sądu Wojewódzkiego w Warszawie (stan na 9 III 1992 r.) wynika, że w związku z ustawą rehabilitacyjną do tego Sądu wpłynęło 1 350 wniosków o unieważnienie wyroków odnośnie 1 490 osób. Nastąpiło unieważnienie 351 wyroków co do 398 osób, oddalono 29 wniosków co do 29 osób, przekazano innym sądom 235 spraw co do 260 osób, załatwiono w inny sposób 27 wniosków co do 27 osób. Tak więc pozostało do załatwienia 708 wniosków co do 776 osób.

II. POSTĘPOWANIE REHABILITACYJNE W TRYBIE NADZWYCZAJNOREWIZYJNYM

Postępowania rehabilitacyjne toczyły się przede wszystkim w trybie nadzwyczajnorewizyjnym.

Tablica 1. Rewizje nadzwyczajne

Rok	Izba Karne		Izba Wojskowa	
	ogółem	w sprawach rehabilitacyjnych	ogółem	w sprawach rehabilitacyjnych
1988	300	2	38	2
1989	383	79	52	5
1990	591	209	198	62
1991	477	94	149	78
Łącznie	1 751	384	437	147

W latach 1988—1991 rozstrzygnięcia merytoryczne w sprawach rehabilitacyjnych stanowiły 24,3% ogółu wniesionych rewizji nadzwyczajnych; w Izbie Karnej odsetek takich spraw wynosił 21,9, zaś w Izbie Wojskowej — 33,6. Należy jednak zaznaczyć, że do Sądu Najwyższego wpłynęło w tym okresie znacznie więcej rewizji nadzwyczajnych w sprawach rehabilitacyjnych, bowiem poza 531 sprawami, w których SN wydał orzeczenia merytoryczne, wpłynęło 182 rewizje nadzwyczajne, co do których zapadły orzeczenia formalne. Wśród nich aż w 148 sprawach nastąpiło przekazanie właściwym sądom w związku z ustawą rehabilitacyjną, a w pozostałych 34 sprawach doszło bądź do pozostawienia rewizji bez rozpoznania wobec jej cofnięcia, czy też w związku z jej niedopuszczalnością, bądź do przekazania sprawy między Izbami.

Rewizje nadzwyczajne w sprawach rehabilitacyjnych obejmują orzeczenia z lat 1944—1988, ale zdecydowanie najwięcej pochodzi z okresu 1944—1956.

Jeśli nadto uwzględnić sprawy przekazane przez Sąd Najwyższy właściwym sądom na podstawie ustawy rehabilitacyjnej, a wszystkie pochodzą z okresu 1944—1956, to odsetek orzeczeń z lat 1944—1956 wśród ogółu orzeczeń zaskarżonych rewizją nadzwyczajną, byłby znacznie wyższy.

Tablica 2

Orzeczenia z okresu	Izba Karna		Izba Wojskowa		Razem	
	lb	%	lb	%	lb	%
1944 — 1956	236	61,5	66	44,9	302	56,9
1957 — 1969	46	12,0	3	2,0	49	9,2
1970 — 13.XII.1981	17	4,4	6	4,1	23	4,3
po 13.XII.1981	85	22,1	72	49,0	157	29,6
Łącznie	384	100,0	147	100,0	531	100,0

Podmiotami wnoszącymi rewizję nadzwyczajną były:

			SN objął	
Minister Sprawiedliwości	w 218	sprawach codo	422 osób	466 osób
Prokurator Generalny	w 165	sprawach codo	433 osób	448 osób
Prezes Izby Wojskowej SN	w 53	sprawach codo	157 osób	163 osoby
I Prezes SN	w 48	sprawach codo	108 osób	108 osób
Naczelný Prokurator Wojskowy	w 33	sprawach codo	60 osób	68 osób
Rzecznik Praw Obywatelskich	w 14	sprawach codo	22 osób	23 osoby
Łącznie	w 531	sprawach codo	1202 osób	1276 osób

Podmioty wnoszące rewizje objęły nimi 1.202 osoby, Sąd Najwyższy rozciągnął postępowanie rehabilitacyjne na 1.276 osób: w Izbie Karnej na 900 osób (wniesiono co do 843 osób), w Izbie Wojskowej na 376 osób (wniesiono co do 359 osób).

Tablica 3. Osoby objęte postępowaniem rehabilitacyjnym były skazane:

W latach	Izba Karná		Izba Wojskowa		Razem	
	lb	%	lb	%	lb	%
1944—1956	529	58,8	166	44,1	695	54,5
1957—1969	113	12,6	10	2,7	123	9,6
1970—13.XII.1981	21	2,3	6	1,6	27	2,1
po 13.XII.1981	237	26,3	194	51,6	431	33,8
Łącznie	900	100,0	376	100,0	1 276	100,0

Największy odsetek stanowią osoby skazane w latach 1944—1956, w drugiej kolejności — osoby skazane po 13.XII.1981 r. (wśród których większość stanowią osoby skazane w stanie wojennym). Łącznie odsetek osób skazanych w tych dwóch okresach wśród osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym wyniósł niespełna 90%. I choć wnoszenie rewizji nadzwyczajnych jest niejednokrotnie następstwem inicjatywy osób niesłusznie skazanych (względnie ich rodzin), to z analizy postępowań rehabilitacyjnych wyłania się obraz wiernie ukazujący rzeczywistość lat 1944—1988.

Wśród osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym zdecydowanie najczęściej jest mężczyzn — 1.159 (90,8%). Wśród kobiet najczęściej skazanych pochodzi z okresu do 1956 r. — 63, w drugiej kolejności z okresu po 13.XII.1981 r. — 49, z okresu 1957—1969 jest ich tylko trzy, a z okresu 1970—13.XII.1981 tylko dwie.

Tablica 4. Wobec osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym uprzednio orzeczono:

	1944—1956		1957—1969		1970—13 XII 1981		po 13 XII 1981	
	lb	%	lb	%	lb	%	lb	%
kara śmierci	87	95,6	—	—	1	1,1	3	3,3
dożywocie	6	100,0	—	—	—	—	—	—
pow. 10 lat								
pozb. wolności	53	93,0			2	3,5	2	3,5
pow. 5—10 lat								
pozb. wolności	232	91,3	6	2,4	1	0,4	15	5,9
pow. 1—5 lat								
pozb. wolności	286	55,9	64	12,5	8	1,5	154	30,1
do 1 roku								
pozb. wolności	19	25,7	16	21,6	2	2,7	37	50,0
pozb. wolności								
z zawieszeniem	5	5,4	20	21,7	10	10,9	57	62,0
kara ogranicz.								
wolności	—	—	—	—	—	—	1	100,0
grzywna	—	—	—	—	—	—	1	100,0
odstąpienie od wymierzenia kary								
warunkowe	—	—	—	—	—	—	1	100,0
umorzenie	—	—	—	—	—	—	2	100,0
umorzenie								
amnestyjne	7	3,9	15	8,4	3	1,7	153	86,0
umorzenie								
bezwarunkowe	—	—	2	28,6	—	—	5	71,4

Łącznie wymierzono: 91 kar śmierci

6 kar dożywotniego więzienia,
 57 kar pozbawienia wolności powyżej 10 lat,
 254 kary pozbawienia wolności powyżej 5—10 lat
 512 kar pozbawienia wolności powyżej 1—5 lat,
 74 kary pozbawienia wolności do 1 roku,
 92 kary pozbawienia wolności z zawieszeniem,
 po 1 — odstąpienie od wymierzenia kary, grzywna
 i kara ograniczenia wolności,
 2 warunkowe umorzenie postępowania,
 178 umorzeń amnestyjnych
 7 umorzeń bezwarunkowych

Tak więc kary pozbawienia wolności powyżej 5 lat i kary surowsze stanowią 32,0% spośród łącznie wymierzonych kar i umorzeń, kara powyżej 1 roku do 5 lat pozbawienia wolności — 40,1%, zaś kary do 1 roku i orzeczenia łagodniejsze stanowią 27,9% łącznie wymierzonych kar i umorzeń.

W poszczególnych okresach procentowy udział kar w stosunku do liczby osób osądzonych w tym okresie przedstawia się następująco: w latach 1944—1956 kary więzienia powyżej 5 lat i kary surowsze stanowią 54,4%, kara powyżej 1 do 5 lat — 41,1%, pozostałe — 4,5%; w latach 1957—1969 kara więzienia powyżej 5 lat stanowi 4,9%, kara powyżej 1 do 5 lat — 52,0%, pozostałe — 43,1%; w latach 1970 — 13.XII.1981 — kary pozbawienia wolności powyżej 5 lat i kary surowsze stanowią 14,8%, kara powyżej 1 do 5 lat — 29,6%, pozostałe — 55,6%; w okresie po 13.XII.1981 r. kary pozbawienia wolności

powyżej 5 lat i kary surowsze stanowią 4,6%, kara powyżej 1 do 5 lat — 35,7%, pozostałe — 59,7%.

Zdominowanie postępowań rehabilitacyjnych sprawami z okresu 1944—1956 wynika m.in. z największej represyjności tego okresu, w którym jednym z instrumentów zwalczania prawdziwych i urojonych przeciwników politycznych były przepisy prawa karnego i toczące się na ich podstawie procesy. Okres ten, który przeszedł do historii z piętnem łamania podstawowych zasad praworządności, w którym stosowano państwowy terror, musiał przynieść ogromne liczby niesłusznie skazanych. Mimo więc, że w drugiej połowie lat pięćdziesiątych toczyły się postępowania rehabilitacyjne w sprawach z okresu „błędów i wypaczeń” — jak eufemistycznie określano lata stalinowskiego terroru — bardzo wiele osób nie zostało nimi objętych. Widoczne zaś w sprawach z tego okresu, objętych niniejszą analizą, próby poprawiania orzeczeń w trybie nadzoru sądowego, świadczą o połowiczności działań rehabilitacyjnych w tamtym czasie. Wśród 302 spraw z okresu 1944—1956 w 17 sprawach poprawiano orzeczenia w trybie nadzoru sądowego w latach 1954—1958. W 5 sprawach zmieniono kwalifikację prawną czynu na łagodniejszą i jednocześnie złagodzono karę, w 12 sprawach ograniczono się do złagodzenia kary (co do 2 osób z dożywocia na kary terminowego więzienia). We wszystkich tych sprawach w toku postępowań rehabilitacyjnych z lat ostatnich SN wydał wyroki uniewinniające (najczęściej z powodu braku znamion przestępstwa), a podstawy do uniewinnienia istniały już wówczas, gdy skazywano.

Opracowania z ostatnich lat ukazują jak wysoka była liczba skazanych w procesach o przestępstwa polityczne w okresie stalinowskim i jak niezwykle surowe kary wymierzano⁴. Z opracowania J. Paśnika wynika, że w latach 1946—1953 sądy wojskowe skazały aż 64.887 osób za przestępstwa przeciw państwu. Pojęciem tym objęto: udział w nielegalnym związku (art. 85, 86, 87, 88 i 95 k.k. WP, art. 14, 15 i 16 m.k.k.) — 25.046 skazanych, szpiegostwo (art. 90 k.k. WP, art. 5, 6 i 7 m.k.k.) — 1.851 skazanych, sabotaż (art. 3 m.k.k.) — 729 skazanych, gwałtowny zamach (art. 93 k.k. WP, art. 1 i 2 m.k.k.) — 2.283 skazanych, wrogą propagandę (art. 11, 22, 23, 24, 28, 29, 30 i 31 m.k.k.) — 1.900 skazanych, nielegalne posiadanie broni (art. 4 m.k.k.) — 26.527 skazanych oraz 6.551 skazanych za inne przestępstwa (niedoniesienie o przestępstwie — art. 18 m.k.k. i naruszenie przepisów o ochronie tajemnicy państwowej). Kary wymierzone wobec osób skazanych za te przestępstwa (dane obejmują tylko lata 1950—1953) zmierzały do likwidacji fizycznej bądź do eliminacji z życia społecznego większości skazanych. Wymierzono bowiem:

579 kar śmierci,

389 kar dożywotniego więzienia,

2 444 kar powyżej 10 lat więzienia,

8 245 kar powyżej 5 do 10 lat,

8 730 kar powyżej 1 roku do 5 lat,

1 369 kar do 1 roku

i tylko 787 kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania⁵.

⁴ J. Paśnik: *Wybrane problemy orzecznictwa sądów wojskowych w sprawach o przestępstwa przeciw państwu w latach 1946—1953*, „Materiały historyczne” 1991, nr 1, s. 29 49; M. Turlejska: *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie*, Warszawa 1990.

⁵ J. Paśnik: op. cit., s. 32 i 34

Procentowy udział poszczególnych kar w stosunku do ogółu wymierzonych przedstawia się następująco: kary więzienia powyżej 5 lat i kary surowsze stanowią 51,7%, kara powyżej 1 do 5 lat — 38,7%, pozostałe — 9,6%. Ten procentowy udział poszczególnych kar jest bardzo zbliżony do danych wynikających z analizy postępowań rehabilitacyjnych.

Z informacji zebranych przez M. Turlejską wynika, że w latach 1944—1946 sądy wojskowe skazały 676 osób na karę śmierci. Z liczby tej należy wyliczyć 15 wyroków śmierci wymierzonych wobec funkcjonariuszy UB i MO za bestialstwo, pozostaje więc 661 osób skazanych na karę śmierci (w tym 13 kobiet) za przestępstwa polityczne. Wśród skazanych: 231 było członkami AK lub innych organizacji ruchu oporu, 224 — jak to określa M. Turlejska — padło ofiarą odpowiedzialności zbiorowej, 134 — to pracownicy i funkcjonariusze MO i UB, żołnierze i oficerowie wojska polskiego oskarżeni o udział w „bandach” zbrojnego podziemia oraz o dezercję, 53 — to Niemcy, Volksdeutsche, autochtoni 1 Ukraińcy oskarżeni na ogół o posiadanie broni, o pozostałych 19 osobach brak bliższych informacji. Spośród 661 osób w stosunku do 155 skorzystano z prawa łaski, wobec 488 wyrok wykonano (o 18 osobach brak w tym zakresie informacji). M. Turlejska zauważa tendencję wzrostową w wymierzaniu kar śmierci, zastrzegając jednocześnie, że rzeczywista liczba wyroków śmierci w latach objętych przez nią badaniami może być jeszcze wyższa⁶. Biorąc pod uwagę dane M. Turlejskiej i J. Paśnika sądy wojskowe wydały 1.240 wyroków śmierci w sprawach politycznych w latach 1944—1946 i w latach 1950—1953. W całym okresie było ich znacznie więcej, szczególnie gdyby uzupełnić dane o skazania z lat 1947—1949. Ponadto dzięki zaprezentowaniu przez M. Turlejską imiennej listy skazanych na karę śmierci w latach 1944—1946, można stwierdzić, że na tej liście znajdują się tylko 4 spośród 47 osób skazanych na karę śmierci w latach 1944—1946 i objętych niniejszą analizą. Zresztą M. Turlejska podaje, że największa liczba wyroków śmierci w sprawach politycznych, bo około 2.500, zapadła w latach 1944—1948⁷. Pozwala to na ustalenie przybliżonej liczby wyroków śmierci w sprawach politycznych w okresie do 1956 r. na ponad trzy tysiące osób.

Postępowania rehabilitacyjne będące przedmiotem analizy objęły 91 osób skazanych na karę śmierci (Izba Karna zrehabilitowała 45 osób, Izba Wojskowa — 46 osób, z tym że w Izbie Karnej wszystkie skazania pochodziły z okresu do 1956 r., zaś w Izbie Wojskowej ponadto: 1 skazanie z 1977 r. i 3 skazania z okresu po 13.XII.1981 r.). Aż 87 osób skazano w okresie 1944—1956 (w tym 3 kobiety), a tylko wobec 16 osób wyroków śmierci nie wykonano (w tym wobec 2 kobiet), gdyż jedna osoba uciekła przed wykonaniem egzekucji, a pozostałe skorzystały z prawa łaski:

- w 1944 — 25 osób (w tym jedna kobieta — wyrok wykonany)
- w 1945 — 19 osób
- w 1946 — 3 osoby
- w 1947 — 12 osób
- w 1948 — 13 osób (w tym jedna kobieta)
- w 1949 — 11 osób (w tym jedna kobieta)
- w 1952 — 3 osoby
- w 1953 — 1 osoba

⁶ M. Turlejska: op. cit., s. 112—118.

⁷ M. Turlejska: op. cit., s. 26.

Tablica 5. Kary śmierci wymierzono za następujące typy przestępstw

Rok	Udział w nielegalnym związku	Szpiegostwo	Inne przestępstwa
1944	20	—	5
1945	18	—	1
1946	3	—	—
1947	3	5	4
1948	—	10	3
1949	3	4	4
1952	2	1	—
1953	1	—	—
Łącznie	50	20	17

Najwięcej wyroków śmierci wydano za udział w nielegalnym związku (art. 1 dekretu o ochronie Państwa, art. 86 k.k. WP, art. 14 i 16 m.k.k.) — w tym 1 wobec kobiety; tylko wobec 9 osób skorzystano z prawa łaski, a jedna uciekła z więzienia, pozostałe 40 wyroków wykonano (1 — wobec kobiety). Warto odnotować, że 5 osób skazano na podstawie ustaw nie obowiązujących w chwili popełnienia przestępstwa, 22 osoby skazano za przynależność do AK przed jej rozwiązaniem przez odpowiednie władze. Wszystkie osoby skazane na karę śmierci za udział w nielegalnym związku zostały w postępowaniu rehabilitacyjnym uniewinnione.

Pod pretekstem szpiegostwa rozprawiano się m.in. z członkami PSL, SN, WiN. Na 20 skazanych tylko co do 4 skorzystano z prawa łaski. Wszystkie osoby skazane za szpiegostwo zostały w postępowaniu rehabilitacyjnym uniewinnione.

Wśród innych przestępstw znajdują się: gwałtowny zamach i sabotaż — po 5 osób, zdrada Ojczyzny — 1 osoba, działanie na korzyść Niemców w czasie wojny — 1 osoba, dezercja w zмовie — 2 osoby, posiadanie broni — 1 osoba, posiadanie aparatu radiowego nadawczo-odbiorczego (na podstawie ustawy nie obowiązującej w chwili popełnienia przestępstwa) — 1 osoba oraz skazanie na podstawie dekretu z dnia 31.VIII.1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy — 1 osoba.

W następstwie postępowań rehabilitacyjnych 82 skazanych na karę śmierci uniewinniono, co do jednej wyrok uznano za nieważny, wobec jednej — za przestępstwo nielegalnego przechowywania broni — umorzono postępowanie z powodu znikomego stopnia społecznego niebezpieczeństwa, wobec 3 osób po zmianie kwalifikacji prawnej na łagodniejszą umorzono postępowanie z powodu przedawnienia; aż w 71 przypadkach nastąpiła rehabilitacja pośmiertna.

Spośród pozostałych wyroków śmierci: 1 wydano w 1977 r. za zdradę Ojczyzny (skorzystano z prawa łaski), 3 — po 13.XII.1981 r. w toku postępowania w stosunku do nieobecnych: w tym 2 osoby skazano za zdradę Ojczyzny, 1 osobę skazano za szpiegostwo. Wszystkie osoby skazane za zdradę Ojczyzny (w tym 2 w stanie wojennym) zostały w postępowaniu rehabilitacyjnym uniewinnione. W stosunku do osoby skazanej za szpiegostwo nastąpiło uchylenie wyroku i zwrot sprawy do uzupełnienia postępowania przygotowawczego, w którym to postępowaniu nastąpiło umorzenie z powodu niepopełnienia przestępstwa.

Brak poszanowania życia ludzkiego przejawiał się także w zabiciu w czasie pościgu osoby skazanej z art. 22 m.k.k i 23 m.k.k. (w 1951 r.); 1 osoba zmarła w więzieniu podczas odbywania kary 8 lat za przestępstwo z art. 11 m.k.k. (wyrok z 1950 r.), i 1 osoba skazana na karę śmierci, a następnie ułaskawiona, popeliła samobójstwo w więzieniu (wyrok z 1945 r.).

Wśród osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym w ostatnich latach skazani w okresie 1944—1956 stanowią 54,5%. Jednak liczba osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym w zestawieniu z liczbą skazanych za przestępstwa polityczne (obie liczby z okresu 1944—1956), stanowi zaledwie ułamek procentu.

Drugą co do wielkości grupę osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym w latach 1988—1991 stanowią osoby skazane po 13.XII.1981 r. — 431 osób (33,8% ogółu objętych rehabilitacją). W Izbie Wojskowej ta grupa osób — 194, stanowi 51,6% osób objętych rehabilitacją w tej Izbie⁸. W zdecydowanej większości są to skazani w okresie stanu wojennego i jego zawieszenia, ale są także skazani z lat późniejszych (ostatni z 1988 r.). W okresie stanu wojennego i jego zawieszenia sądy powszechne skazały za przestępstwa polityczne 1.685 osób (395 w trybie doraźnym), w tym 737 osób na podstawie dekretu o stanie wojennym, a za wykroczenia z powodów politycznych — 376 osób⁹. Sądy wojskowe osądziły w tym okresie za przestępstwa polityczne 1.777 osób: uniewinniono 168 osób, umorzono postępowanie karne wobec 95 osób, odstąpiono od wymierzenia kary wobec 8 osób, orzeczono bezwzględną karę pozbawienia wolności wobec 738 osób, zaś inne kary — wobec 768 osób¹⁰. Kolegia do spraw wykroczeń ukarały za czyny związane z zakazami stanu wojennego w okresie 13.XII.1981 r. — 31.XII.1982 r. 223.543 osoby¹¹. Ponadto do rozprawienia się z prawdziwymi i urojonymi przeciwnikami politycznymi użyto w stanie wojennym nowej formy pozbawienia wolności zwanej internowaniem, w samym założeniu stosowanej wobec osób niewinnych¹².

Ogólna liczba skazanych za przestępstwa polityczne w okresie po 13.XII.1981 r. jest — rzecz oczywista — znacznie większa; w żadnym jednak razie nie przybliżyła się do liczby skazań z lat 1944—1956. Również nieporównywalnie łagodniejsze kary wymierzano po 13.XII.1981 r. w zestawieniu z karami wymierzonymi w okresie 1944—1956. Sądy nie tak często korzystały z możliwości wymierzenia surowszych kar, jaką dawał tryb doraźny. Za przestępstwa polityczne sąd skazał w trybie doraźnym w 23,4% spraw tego rodzaju.

Specyficzną cechą tego okresu było wprowadzenie przestępstw (a także wykroczeń) dotąd nie istniejących, których istotą była realizacja niezwykłych praw człowieka, gwarantowanych nadto w prawie międzynarodowym: np. kontynuowanie działalności związkowej, organizowanie, kierowanie lub udział w strajku czy akcji protestacyjnej. Przy czym ze znaczną częścią osób protestujących przeciw wprowadzeniu stanu wojennego rozprawiono się z pogwałceniem podstawowych

⁸ W związku z przekazaniem do właściwości sądów wojskowych spraw o niektóre przestępstwa w stanie wojennym nastąpił znaczny wzrost spraw politycznych rozpoznanych przez te sądy.

⁹ *Rozliczyć stan wojenny* (notatka zawierająca informację wiceministra sprawiedliwości). „Rzeczpospolita” 1992, nr 66, s. 2.

¹⁰ Na podstawie opracowania: *Orzecznictwo sądów wojskowych i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w sprawach o przestępstwa o charakterze politycznym popełnione w okresie stanu wojennego* (przygotowanego przez Biuro Nadzoru Pozainstancyjnego SN w 1992 r.).

¹¹ *Rozliczyć stan wojenny*, op. cit.

¹² W dniu 22 XII 1981 r. liczba internowanych wynosiła 5.127 osób, w: *ibidem*; w całym okresie stanu wojennego osób internowanych było oczywiście więcej.

zasad odpowiedzialności karnej (odpowiedzialnością na zasadach zawinienia, zasada *lex retro non agit*). Internowanie było w gestii organów MSW, bez możliwości poddania kontroli sądowej czy prokuratorskiej. Okres po 13.XII.1981 r. nie był również wolny od naruszenia podstawowych zasad procesu karnego (prawa do obrony, swobody składania wyjaśnień i zeznań). Odnotować również należy używanie rewizji nadzwyczajnych jako instrumentu pogarszającego sytuację osób sądzonych przez sądy powszechne za organizowanie, kierowanie lub udział w strajku czy akcji protestacyjnej lub za kontynuowanie działalności związkowej¹³. W stosunku do osób sądzonych przez sądy wojskowe sytuacja przedstawiała się inaczej. Wniesiono rewizje nadzwyczajne na niekorzyść wobec 39 osób (uwzględniono wobec 12), na korzyść — wobec 20 osób (wszystkie uwzględniono)¹⁴.

Wśród osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym w latach 1988—1991 najniższy odsetek stanowią osoby skazane w latach 1957—13.XII.1981 r. (11,7% ogółu osób objętych rehabilitacją). Nie można jednak na tej podstawie wyprowadzić wniosku o małej liczbie skazań za przestępstwa polityczne w całym tym okresie¹⁵, choć niewątpliwie jest, że w zestawieniu z okresem poprzednim nastąpił znaczny spadek skazań za przestępstwa polityczne oraz nastąpiło złagodzenie wymierzonych kar za te przestępstwa.

Ciekawe informacje przynosi poznanie kwalifikacji prawnej przestępstw, za które w latach 1944—1988 skazywano osoby objęte w ostatnich latach postępowaniem rehabilitacyjnym. W procesach złożonych niejednokrotnie skazywano kilka osób za przestępstwo jednakowo zakwalifikowane; z kolei jednej osobie przypisywano popełnienie kilku, o różnej kwalifikacji, przestępstw. Stąd dane liczbowe, którymi poniżej posługuję się, nie przynoszą liczby skazań według typów przestępstw, ale informują w ilu sprawach określona kwalifikacja prawna czynu wystąpiła.

Wśród przestępstw politycznych na plan pierwszy wysuwają się przestępstwa skierowane przeciw podstawowym interesom politycznym państwa. Należą doń:

I. Udział w nielegalnym związku w rozumieniu obejmującym:

1. Udział, zakładanie, kierowanie związkiem mającym na celu obalenie przemocą ustroju (art. 1 dekretu o ochronie Państwa z dnia 30.X.1944 r.), usiłowanie pozbawienia Państwa Polskiego niepodległego bytu (art. 85 k.k. WP), usiłowanie przemocą zmiany ustroju (art. 86 § 2 k.k. WP), także przygotowanie (art. 87 k.k. WP) bądź porozumienie (art. 88 k.k. WP) dla osiągnięcia celów z art. 86 k.k. WP — w 173 sprawach: do 1956 — 165, 1957—1969 — 1, po 13.XII.1981 — 7 (tylko przygotowanie do obalenia przemocą ustroju — art. 128 w związku z art. 123 k.k.).

2. Udział bądź kierowanie związkiem mającym na celu zbrodnię (art. 14 m.k.k.) bądź przestępstwo (art. 276 k.k.), udział bądź pomoc tzw. bandzie terrorystycznej (art. 16 m.k.k.) — w 24 sprawach: do 1956 — 20, 1957—1969 — 2, po 13.XII.1981 — 2.

3. Udział w związku tajnym (art. 36 m.k.k.) bądź rozwiązany (art. 278 k.k. w wersji z lipca 1983 r.) — w 16 sprawach: 1957—1969 — 6, po 13.XII.1981 — 10.

¹³ Z analizy orzeczeń SN w sprawach związanych z działalnością NSZZ „Solidarność” dokonanej przez K. Kaubę wynika, że wszystkie rewizje wniesiono na niekorzyść oskarżonych: w 21 kwestionowano wyroki niewinniające, w 14 wnoszono o zastrzeżenie kary.

¹⁴ *Orzecznictwo sądów wojskowych ...*, op.cit.

¹⁵ Dla przykładu: liczba osób skazanych za niektóre przestępstwa zaliczane do tzw. wrogiej propagandy (art. 22, 23, 24, 28 i 29 m.k.k.) w latach 1963—1965 wyniosła 737 osób; za nielegalne posiadanie broni w tych samych latach — 927 osób.

II. Zdrada Ojczyzny (art. 100 k.k. z 1932 r., art. 122 k.k.), zdrada dyplomatyczna (art. 132 k.k.), działanie w czasie wojny na korzyść nieprzyjaciela (art. 91 § 1 k.k. WP) — w 8 sprawach: do 1956 — 2, 1970—13.XII.1981 — 1, po 13.XII.1981 — 5.

III. Szpiegostwo (art. 5, 6, 7 m.k.k., art. 124 k.k.) — w 48 sprawach: do 1956 — 33, 1957—1969 — 5, 1970—13.XII.1981 — 5, po 13.XII.1981 — 5.

IV. Gwałtowny zamach terrorystyczny (art. 3 dekretu o ochronie Państwa, art. 1 m.k.k.) — w 12 sprawach (wszystkie do 1956 r.).

V. Sabotaż (art. 3 m.k.k.), szkodnictwo gospodarcze (art. 39 m.k.k.) — w 10 sprawach: do 1956 — 9, 1957—1969 — 1.

Ponadto w materiale poddanym analizie występują następujące typy przestępstw:

VI. Nielegalne posiadanie broni (art. 4 m.k.k.) — w 41 sprawach: do 1956 — 38, 1957—1969 — 3.

VII. Wroga propaganda (publiczne nawoływanie bądź do czynów skierowanych przeciw jednoci sojuszniczej — art. 102 § 2 k.k. WP, art. 11 m.k.k., bądź do popełnienia gwałtownego zamachu — art. 2 m.k.k., bądź do przestępstwa czy nieposłuszeństwa ustawie — art. 154 k.k. z 1932 r., art. 280 § 1 k.k., art. 282 k.k., bądź do obalenia, podważania lub osłabienia polskiej władzy państwowej... — art. 95 k.k. WP; podżeganie do wojny — ustawa z 1950 r. o obronie pokoju; publiczne lżenie, wyszydzanie Narodu, ustroju... — art. 29 m.k.k., art. 270 § 1 k.k.; różne odmiany rozpowszechniania wiadomości szkodzących interesom Polski — art. 22 — 24 m.k.k., art. 170 k.k. z 1932 r., art. 271 k.k., art. 48 dekretu o stanie wojennym, art. 45 prawa prasowego; podejmowanie działań w celu wywołania niepokoju publicznego — art. 282a k.k.) — w 169 sprawach: do 1956

— 48, 1957—1969 — 32, 1970—13.XII.1981 — 9, po 13.XII.1981 — 80.

VIII. Kierowanie bądź organizowanie strajku lub akcji protestacyjnej, na ogół połączone z kontynuowaniem działalności związkowej (art. 46 ust. 1 i 2 dekretu o stanie wojennym) — w 67 sprawach (wszystkie po 13.XII.1981).

IX. Udział w strajku lub akcji protestacyjnej (art. 50 ust. 1 dekretu o stanie wojennym) — w 38 sprawach (wszystkie po 13.XII.1981).

X. Udział w zbiegowisku publicznym dopuszczającym się gwałtownego zamachu... (art. 275 k.k.), nieopuszczanie zbiegowiska publicznego (art. 50 k.w.) — w 16 sprawach: 1970—13.XII.1981 — 8, po 13.XII.1981 — 8.

XI. Przestępstwa przeciw obowiązkowi wojskowemu (art. 117 § 2, 118 § 2, 128 § 2, 140 i 142 k.k. WP, art. 305 i 309 k.k.) — w 17 sprawach: do 1956 — 11, po 13.XII.1981 — 6.

XII. Niedoniesienie o przestępstwach (art. 11 dekretu o ochronie Państwa, art. 18 m.k.k.) — w 36 sprawach: do 1956 — 35, 1957—1969 — 1.

XIII. Inne przestępstwa (dekret z dnia 31.VIII. 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich..., dekret z dnia 28.VI.1946 r. o odpowiedzialności za odstępstwo od narodowości..., dekret z dnia 22.I.1946 r. o odpowiedzialności za klęskę wrześnieową..., art. 6 dekretu o ochronie Państwa, art. 90 k.k. WP, art. 8 i 25 m.k.k. art. 132, 133, 148 i 286 § 1 k.k. z 1932 r., art. 171 § 1, 178 § 2, 194, 234 § 1, 235, 236 k.k.) w 38 sprawach: do 1956 — 30, 1957—1969 — 2, po 13.XII. 1981 — 6.

Powyższe zestawienie daje podstawę do spostrzeżenia, że najczęściej skazywano za najpoważniejsze przestępstwa, zagrożone najsurowszymi karami (z karą śmierci włącznie) w okresie 1944—1956, mimo że jak wykazały to postępowania

nia rehabilitacyjne — brak było ku temu podstawy faktycznej i prawnej, ewentualnie możliwe było zakwalifikowanie określonych zachowań skazanych z łagodniejszego przepisu.

W największym stopniu nadużywano przepisów przewidujących odpowiedzialność za „udział w nielegalnym związku” (I grupa przestępstw), stosując je przede wszystkim do rozprawienia się z członkami organizacji ruchu oporu (głównie AK) jeszcze z czasów wojny. Stosowano je zresztą już w czasie wojny, w stosunku do członków AK przed jej formalnym rozwiązaniem, nawet za zachowania nie będące w chwili popełnienia czynami karalnymi. Powszechnym zjawiskiem było skazywanie z art. 1 dekretu o ochronie Państwa, względnie z art. 86 § 2 k.k.WP, mimo niewystępowania w zachowaniu skazanych elementu przemocy — ustawowego znamienia tych przestępstw (we wszystkich analizowanych sprawach). Mimo to aż 50 osób skazano na karę śmierci za „udział w nielegalnym związku”.

Z art. 86 § 2 k.k. WP (czyli jako zbrodnię stanu) kwalifikowano np. spotkania koleżeńskie, grupy młodych dyskutujące aktualne problemy, czy też stawiające sobie za zadanie obronę wartości chrześcijańskich i konsekwentnie wyrzekające się stosowania przemocy.

Jako przygotowanie do obalenia przemocą ustroju (także zbrodni stanu) kwalifikowano np. krytyczne wypowiedzi o ustroju PRL i sojuszu z ZSRR, wypowiedź o zamordowaniu w Katyniu oficerów polskich przez NKWD, stwierdzenie że w ZSRR jest głód i są kolejki itp. Nie były to przypadki odosobnione. Znajdowały wsparcie w publikowanym orzecznictwie Najwyższego Sąd Wojskowego. Jako czynności przygotowawcze do zbrodni z art. 86 k.k. WP Najwyższy Sąd Wojskowy traktował: „rozpowszechnianie wiadomości mających zrobić wśród szerokich warstw społeczeństwa nastroje wrogie ludowo-demokratycznemu ustrojowi Państwa”¹⁶, „wzniesienie nastrojów sprzyjających zamachowi na istniejący ustroj Państwa”¹⁷, rozsiewanie anegdot i dowcipów¹⁸.

Również skazania za szpiegostwo, za zdradę Ojczyzny, na podstawie dekretu z dnia 31.VIII.1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy..., szczególnie w okresie do 1956 r., były wyjątkowo perfidnym sposobem rozprawienia się z przeciwnikami politycznymi. Osoby walczące o niepodległość Polski otrzymywały piętno zdrajców Ojczyzny, szpiegów, współpracujących z hitlerowskim okupantem.

Jako szpiegostwo traktowano np. zbieranie wiadomości nie stanowiących tajemnicy państwowej czy wojskowej i to jeszcze w ramach działalności legalnie istniejącego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Taka praktyka sądów znajdowała niestety swe uzasadnienie w proponowanej w doktrynie rozszerzającej wykładni art. 5 i 7 m.k.k.¹⁹.

Nie sposób pominąć wytycznych Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 19.XII.1952 r. o przestępstwach kontrrewolucyjnych²⁰ (choć żaden przepis prawa określenia takiego nie używał). Rozszerzono w nich m.in. krąg osób objętych ochroną prawną w art. 1 m.k.k. na działacza społecznego i aktywistę. Wprowadzono pojęcie pobudek kontrrewolucyjnych (czyli wrogich Polsce Ludowej), któ-

¹⁶ Orzeczenie z dnia 3.X.1947 r., „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1948, nr 1—2.

¹⁷ Orzeczenie z dnia 5.XII.1947 r., „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1948, nr 1—2.

¹⁸ Orzeczenie z dnia 9.IX.1949 r., „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1949, nr 1.

¹⁹ M. Siewierski: *Mały kodeks karny. Komentarz i orzecznictwo*, Łódź 1949, s. 42—43, 46, 48.

²⁰ *Zbiór Orzeczeń Najwyższego Sądu Wojskowego*, Warszawa 1954.

rych istnienie decydowało o zaliczeniu określonego zachowania do przestępstw kontrrewolucyjnych. I tak np. czynna napaść na urzędnika (art. 133 k.k. z 1932 r. z zagrożeniem do 5 lat więzienia) dokonana z pobudek kontrrewolucyjnych stała się gwałtownym zamachem terrorystycznym (art. 1 § 2 m.k.k. z zagrożeniem od 5 lat więzienia i więzienie dożywotnie). Decydujące według tych wytycznych znaczenie miało, kto popełniał dane przestępstwo (podmiotem bowiem przestępstwa kontrrewolucyjnego był wróg Polski Ludowej). Prowadziło to do dowolnej interpretacji i sprzyjało instrumentalnemu traktowaniu prawa karnego.

Wśród przestępstw politycznych szczególną grupę stanowią przestępstwa zaliczane do „wrogiej propagandy”. W materiale objętym analizą skazania za przestępstwa należące do tej grupy występują we wszystkich okresach, choć najczęściej: do 1956 r. i po 13.XII.1981 r.

I tak np. słuchanie zagranicznej radiostacji kwalifikowano bądź jako podżeganie do wojny (ustawa z 1950 r. o obronie pokoju) bądź jako rozpowszechnianie fałszywych wiadomości (art. 22 m.k.k.); krytyczną wypowiedź o warunkach odbywania służby wojskowej jako lżenie, wyszydzanie Narodu, ustroju (art. 29 m.k.k.). W sprawach o rozpowszechnianie fałszywych wiadomości typową sytuacją było traktowanie ocen i opinii jako wiadomości, a nadto przyjmowanie domniemania, że są fałszywe i szkodzą istotnym interesom Polski. Przechowywanie publikacji (również książkowych) wydanych poza oficjalnym obiegiem kwalifikowano z art. 45 prawa prasowego w związku z art. 282a k.k., przyjmując domniemanie, że tego typu działanie było podejmowane „w celu wywołania niepokoju publicznego lub rozruchów”. Tak więc w świetle postępowań rehabilitacyjnych objętych analizą, działania, które dały podstawę do skazania za „wrogą propagandę”, jawią się jako represjonowanie wolności słowa, przełamywania monopolu na jedynie słuszną rację”.

Podmioty wnoszące rewizje nadzwyczajne postawiły zaskarżonym orzeczeniom następujące zarzuty:

obraza prawa materialnego	— w	230 sprawach
obraza prawa procesowego	— w	26 sprawach
obraza prawa materialnego i procesowego	— w	13 sprawach
błąd w ustaleniach faktycznych	— w	195 sprawach
obraza prawa materialnego i błąd w ustaleniach faktycznych	— w	43 sprawach
obraza prawa procesowego i błąd w ustaleniach faktycznych	— w	22 sprawach
rażąca surowość kary	— w	2 sprawach

W rewizjach tych niejednokrotnie zaskarżano tylko część orzeczenia. Sąd Najwyższy z reguły rozpoznawał sprawę w granicach wyznaczonych rewizją, a tylko w 33 sprawach wyszedł poza granice rewizji.

III. SPOSÓB ZAŁATWIENIA REWIZJI NADZWYCZAJNYCH

Sąd Najwyższy uwzględnił rewizję aż w 99,6% ogółu spraw, tylko nieznaczny odsetek (2,4%) stanowiło uwzględnienie częściowe, a w 12,1% ogółu spraw SN rozstrzygnął korzystniej: bądź wychodząc poza granice rewizji co do osób i czynów, bądź orzekając ponad żądanie. Na 31 spraw, w których SN orzekł ponad

Tablica 6.

	Uwzględnienie rewizji					Oddalenie rewizji
	w całości				w części	
	ogółem	rozszerzenie		ponad żądanie		
		podmiotowe	przedmiotowe			
Izba Karna	371	16	9	24	11	2
Izba Wojskowa	145	4	4	7	2	—

żądanie, uniewinniając (w 29) bądź umarzając z art. 11 pkt 1 k.p.k. (w 2), w rewizji żądano:

umorzenia z art. 26 k.k.	— w 15 sprawach
umorzenia z powodu przedawnienia po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej czynu	— w 10 sprawach
uchylenia orzeczenia i przekazania do ponownego rozpoznania	— w 3 sprawach
umorzenia na podstawie amnestii	— w 1 sprawie
odstąpienia od wymierzenia kary	— w 1 sprawie
uchylenia orzeczenia o karze dodatkowej	— w 1 sprawie

Z kolei 13 rewizji, w których wnoszono o uniewinnienie, SN uwzględnił częściowo, orzekając w sposób następujący:

w 1 sprawie uniewinniono 8 osób, co do 3 pozostałych umorzono postępowanie (co do 2 na podstawie art. 26 k.k., co do 1 — z powodu braku wniosku o ściganie)²¹,

w 2 sprawach uchylono wyrok i sprawę przekazano do ponownego rozpoznania,

w pozostałych sprawach umorzono postępowanie, w tym:

w 6 sprawach z powodu przedawnienia (w 5 po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej czynu),

w 3 sprawach na podstawie art. 26 k.k.,

w 1 sprawie z powodu śmierci oskarżonego.

Wreszcie 2 rewizje SN oddalił. Obie zaskarżały orzeczenia z lat 1944—1956. W jednej wnoszono o uniewinnienie skazanego na podstawie art. 1 pkt 2 dekretu z dnia 31. VIII. 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich..., oraz na podstawie dekretu z dnia 28.VI.1946 r. o odpowiedzialności karnej za odstępstwo od narodowości w czasie wojny 1939—1945. Sąd Najwyższy rewizję oddalił, bowiem w toku jej rozpoznania została potwierdzona trafność ustaleń faktycznych i przyjętej kwalifikacji prawnej zaskarżonego wyroku²². W drugiej wnoszono o umorzenie postępowania z powodu przedawnienia po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej czynu w stosunku do 2 skazanych na podstawie art. 5 pkt 1 dekretu z dnia 22.1.1946 r. o odpowiedzialności za klęskę wrześniową i faszycyzację życia państwowego. Istotą rewizji było zakwestionowanie tego dekretu jako pod-

²¹ Takie rozstrzygnięcie w wyroku z dnia 20.IX.1991 r. (WRN 73/91) SN nieprawidłowo nazwał oddaleniem rewizji.

²² Wyrok z dnia 6.III.1992 r., II KRN 318/91.

stawy prawnej wyroku skazującego za czyny popełnione w latach 1928—1939, ze względu na naruszenie konstytucyjnej zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori* (wyrażonej w konstytucji marcowej, podtrzymanej w konstytucji kwietniowej — wyrok skazujący był z 1951 r.). Sąd Najwyższy oddalając rewizję uzasadnił swoje stanowisko tym, że sądom nie wolno wyręczać prawodawcy, a ponadto czyny oskarżonych — „dręczenie osób w areszcie prewencyjnym komisariatu policji z powodu przekonań politycznych” — były przestępne w świetle kodeksu karnego z 1932 r. i dlatego odstępstwo od *lex retro non agit* było ograniczone²³. W ten sposób nastąpiła nie zamierzona rehabilitacja dekretu okrytego złą sławą, służącego w pierwszych latach powojennych do rozprawienia się z osobami sprawującymi odpowiedzialne funkcje w Polsce okresu międzywojennego²⁴.

Tak wysoki odsetek uwzględnionych rewizji nadzwyczajnych wcale nie dziwi. Wyselekcjonowane i przygotowane na ogół bardzo starannie, skierowane przeciw orzeczeniom wydanym bardzo często z pogwałceniem kardynalnych zasad prawa, nie mogły nie zostać uwzględnione. Niekiedy jednak rewizje zaskarżały tylko część orzeczenia, choć były podstawy do objęcia rewizją całego orzeczenia²⁵. Na ogół w rewizjach żądano pełnej rehabilitacji, ale niekiedy wnioski zawarte w rewizji były zbyt skromne, a w jednym przypadku celowość wniesienia rewizji wydaje się wątpliwa²⁶. Trzeba jednak nie zapominać, że niejednokrotnie inicjowanie po-

Tablica 7. SN wydał orzeczenia rehabilitacyjne następujących rodzajów
(w sprawach):

Orzeczenie	Izba Karna	Izba Wojskowa	Razem
Uniewinnienie	337	121	458
Umorzenie z art. 11 pkt 1 k.p.k.	12	7	19
Umorzenie z art. 26 k.k.	3	6	9
Umorzenie z powodu przedawnienia	7		
Uniewinnienie co do części i umorzenie bądź przekazanie do ponownego rozpoznania		1	8
Uchylenie i przekazanie do ponownego rozpoznania	16	9	25
Unieważnienie wyroku	6	3	9
Łącznie	1	—	1
	382	147	529

²³ Wyrok z dnia 17.1.1992 r., II KRN 370/91.

²⁴ Szkoda, że w tej sprawie SN nie skorzystał z możliwości postawienia pytania prawnego Trybunałowi Konstytucyjnemu o zgodność dekretu z konstytucją. Skorzystanie z tej instytucji — jak słusznie zauważył prof. A. Zoll w referacie: *Idea „prawa prawnego” a prawo karne* (wygłoszonym na konferencji w Popowie w 1992 r.) — mogłoby „doprowadzić do stosunkowo szybkiego oczyszczenia naszego systemu prawnego z przepisów charakterystycznych dla totalitaryzmu”. Referat ten ukazał się w całości. „Przeład Sadowy” 1992, nr 4.

²⁵ W sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 6.XI.1991 r., II KRN 217/91, rewizją zaskarżono orzeczenie w części dotyczącej udziału 1 osoby w nielegalnym związku, wnosząc o umorzenie z powodu przedawnienia po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej. Sąd Najwyższy uniewinnił wszystkich (jedenastu) skazanych od zarzutu udziału w nielegalnym związku z uwagi na brak materialnej bezprawności czynu. Ponadto uniewinnił od usiłowania rabunku — bo była to niekaralna czynność przygotowawcza, a umorzył z powodu przedawnienia co do przechowywania broni, przyjmując wypadek mniejszej wagi.

²⁶ Rewizją zaskarżono wyrok z 1946 r. skazujący za usiłowanie obalenia przemocą ustroju (art. 86 § 2 k.k. WP), wnosząc o umorzenie z powodu przedawnienia za udział w związku mającym na celu zbrodnię (art. 14 m.k.k.) i za posiadanie broni. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20.VI.1990 r., V KRN 105/90, w pełni podzielił stanowisko rewizji: „nie budzi wątpliwości przynależność do bandy rabunkowo terrorystycznej i posiadanie w jej ramach bez zezwolenia broni” i umorzył postępowanie z powodu przedawnienia.

stępowania rehabilitacyjnego łączyło się z przełamywaniem dotychczasowych schematów myślenia prawniczego, było w pewnym sensie nowatorskie.

Najczęstszym rozstrzygnięciem SN w tych sprawach było orzeczenie uniewinniające bądź umarzające postępowanie na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k.: w Izbie Karnej odsetek takich orzeczeń w stosunku do liczby wniesionych rewizji wyniósł 90,9%, w Izbie Wojskowej — 87,1%, w obu Izbach — 89,8%. Ponadto w 25 sprawach (4,7% wniesionych rewizji) w procesach złożonych wydano wyrok w części uniewinniający, a co do pozostałej części: bądź uchylający i przekazujący do ponownego rozpoznania (1 sprawa), bądź uchylający i umarzający postępowanie z powodu przedawnienia (13 spraw), bądź uchylający i umarzający postępowanie na podstawie art. 26 k.k. (11 spraw). W 1 sprawie utrzymano w mocy po-

Tablica 8. SN wydał orzeczenia rehabilitacyjne następujących rodzajów w stosunku do osób:

Orzeczenie	Izba Karna	Izba Wojskowa	Razem
Uniewinnienie	762	314	1 076
Umorzenie z art. 11 pkt 1 k.p.k.	42	31	73
Uniewinnienie co do części zarzutów i umorzenie co do reszty z art. 26 k.k.	22	6	28
Uniewinnienie co do części zarzutów i umorzenie co do reszty z powodu przedawnienia	14	7	21
Umorzenie z powodu przedawnienia	27	3	30
Umorzenie z art. 26 k.k.	4	8	12
Uchylenie i przekazanie do ponownego rozpoznania	21	6	27
Umorzenie z powodu śmierci oskarżonego	3	—	3
Umorzenie wobec braku wniosku o ściganie	—	1	1
Unieważnienie wyroku	1	—	1
Umorzenie na mocy amnestii z 1947 r.	1	—	1
Łącznie	897	376	1 273

stanowienie Sądu Wojewódzkiego w Łodzi (zmienione przez Sąd Apelacyjny w Łodzi) o uznaniu za nieważny wyroku skazującego z 1948 r., wydane na podstawie tzw. ustawy rehabilitacyjnej²⁷. Wreszcie 17 spraw zostało zakończonych umorzeniem postępowania: bądź na podstawie art. 26 k.k., bądź z powodu przedawnienia (z reguły po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej czynu). Tylko w 9 sprawach SN uchylił wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Tak więc aż w ponad 98% spraw postępowanie zakończyło się w Sądzie Najwyższym. Wiele wyroków, szczególnie sprzed 1956 r., zostało wydanych z naruszeniem art. 388 k.p.k. (najczęściej nienależyta obsada sądu), których stwierdzenie powinno powodować uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Jednocześnie bardzo często w tych sprawach były wystarczające dane do wydania wyroku uniewinniającego. Sąd Najwyższy w takich sytuacjach na ogół wydawał orzeczenie merytoryczne, trafnie podkreślając potrzebę wybrania

²⁷ W 1948 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi skazał Stanisława Dolewskiego — właściciela fabryki papieru, wspierającego finansowo przedwyborczą propagandę Polskiego Stronnictwa Ludowego — za przestępstwo sabotażu dwukrotnie na karę śmierci, raz na 15 lat więzienia. Sąd Wojewódzki uznał ten wyrok za nieważny (działanie S. Dolewskiego nie wypełniało znamion żadnego przestępstwa), bowiem skazanie S. Dolewskiego nastąpiło z powodu jego działania na rzecz PSL i było związane z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Sąd Apelacyjny uznał za zasadne tylko uznanie za nieważny wyroku co do jednego czynu (choć czyny były sztucznie wyodrębnione wbrew zasadzie określonej w art. 10 k.k.), SN w wyroku z dnia 17.1.1992 r., II KRN 405/91, w całości uwzględniając wnioski rewizji, udzielił pełnej rehabilitacji S. Dolewskiemu (wobec wykonania wyroku śmierci była to rehabilitacja pośmiertna).

najkorzystniejszego rozwiązania z punktu widzenia interesów niesłusznie skazanego i przeciwstawiając się przedłużaniu procesu należytej rehabilitacji²⁸.

Zdecydowanie najczęściej następowała pełna rehabilitacja w postaci uniewinnienia, bądź umorzenia postępowania na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k. — w Izbie Karnej odsetek tych osób w zestawieniu z liczbą osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym wyniósł 89,3%, w Izbie Wojskowej — 91,8%, zaś w obu Izbach — 90,0%. Ponadto co do 49 osób SN wydał wyrok uniewinniający od części zarzutów, umarzając postępowanie w pozostałej części bądź z powodu przedawnienia (z reguły po uprzednim złagodzeniu kwalifikacji prawnej czynu), bądź na podstawie art. 26 k.k. Wreszcie prawie wszystkie umorzenia postępowania poprzedzone były złagodzeniem kwalifikacji prawnej czynu.

Przyjrzyjmy się bliżej tym orzeczeniom, wpięrow jęszcze poznając podstawę uniewinnienia ewentualnie umorzenia postępowania przyjętą przez Sąd Najwyższy w konkretnych sprawach²⁹:

Tablica 9.

Podstawa orzeczenia	Izba Karna	Izba Wojskowa	Razem
brak ustawowych znamion czynu	206	66	272
brak dowodów popełnienia przestępstwa	54	28	82
czynu nie popełniono	44	25	69
brak społecznego niebezpieczeństwa czynu	35	17	52
niekaralność czynu w chwili popełnienia	30	16	46
okoliczności wyłączające przestępczość czynu	21	3	24
znikomy stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu	10	11	21

W analizowanych postępowaniach rehabilitacyjnych nie zawsze dochodziło do pełnej rehabilitacji. Działo się tak zawsze wtedy, kiedy Sąd Najwyższy w zachowaniu osoby objętej tym postępowaniem dopatrywał się przestępstwa.

Nie wywołują zastrzeżeń umorzenia z powodu przedawnienia zastosowane do przestępstwa posiadania broni bez zezwolenia.

Rażą jednak swą połowicznością umorzenia z powodu przedawnienia wobec przestępstwa udziału w tajnym związku (złagodzenie kwalifikacji nastąpiło np. po stwierdzeniu braku przemocy w zachowaniu oskarżonych).

I tak w wyroku z dnia 23.V.1990 r., V KRN 65/90, SN stwierdzając brak znamion przestępstwa przygotowania do zmiany przemocą ustroju w działaniu kilku nieletnich — uczniów, przypisał im udział w tajnym związku i umorzył postępowanie z powodu przedawnienia. Podobnie Sąd postąpił w kilku innych sprawach³⁰. W jednej z takich spraw, V KRN 261/89, w uzasadnieniu wyroku SN stwierdził: „czyny jakich dopuścili się oskarżeni w tym czasie (1946 r. — przyp. autora) zawierały znaczny ładunek społecznego niebezpieczeństwa. Chodziło bowiem wtedy o normalizację stosunków społecznych i politycznych w kraju. Dlatego też tworzenie tajnych związków, przynależność do nich [...] — destabilizowało

²⁸ Np. wyrok z dnia 27.IV.1989 r., WRN 7/89; wyrok z dnia 1.X.1990 r., WRN 86/90. Odstąpił od tej słusznej tendencji SN w wyroku z dnia 9.II.1990 r., V KRN 362/89, w którym mimo stwierdzenia braku znamion przestępstwa przypisanego w wyroku skazującym 16 osobom, wyrok uchylił z powodu stwierdzenia nienależytej obsady sadu i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania.

²⁹ Pamiętać trzeba, że w procesach złożonych może wystąpić więcej niż jedna podstawa uniewinnienia.

³⁰ Wyroki: z dnia 27.IX.1989 r., V KRN 194/89; z dnia 22.XI.1989 r., V KRN 261/89; z dnia 12.1.1990 r., V KRN 320/89; z dnia 10.IV.1990 r., V KRN 374/89; ale także z dnia 26.IX.1991 r., II KRN 151/91.

sytuację w kraju i potęgowało w społeczeństwie nastroje niepewności i tymczasowości”. Tego rodzaju uzasadnienie jest zjawiskiem odosobnionym na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego ostatnich lat, w którym niekiedy jedyną podstawą uniewinnienia — m.in. za udział w tajnym związku w czasach totalitaryzmu — stał się brak społecznego niebezpieczeństwa czynu (o czym niżej).

Zastrzeżenia również budzą orzeczenia, w których po złagodzeniu kwalifikacji (z usiłowania obalenia przemocą ustroju na udział w tajnym związku) następuje umorzenie postępowania z powodu znikomego stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu³¹. Tak zostali potraktowani członkowie „Polskiego Związku Sprawiedliwych” — organizacji mającej „charakter propagandowy, o krytycznym, a nawet wrogim nastawieniu do ustroju panującego w Polsce”, czy członkowie „Organizacji Broniącej Wolności Wiary”. W obu sprawach Sąd Najwyższy pominął fakt, że członkowie tych organizacji usiłowali realizować podstawowe prawa obywatelskie: wolności wyznania i wolności słowa, prawa do krytyki oraz że tajność istnienia tych organizacji była w istocie konsekwencją likwidacji wszelkich form organizacyjnej działalności niezgodnej z ideologicznym wzorcem komunistycznym (system totalitarny był w tym sensie kryminogenny). Istniały więc przesłanki do wydania w tych sprawach wyroków uniewinniających.

W sprawach osób skazanych za odmowę złożenia przysięgi wojskowej³² na podstawie art. 305 k.k., Sąd Najwyższy na ogół umarzał postępowanie, oceniając społeczne niebezpieczeństwo takich zachowań jako znikome³³. W jednej z takich spraw SN uznał, że odmowa złożenia przysięgi wojskowej z powodu przekonań politycznych, przy jednoczesnym wykonywaniu wszystkich innych obowiązków wynikających ze służby wojskowej, charakteryzuje się brakiem społecznego niebezpieczeństwa i na tej podstawie wydał wyrok uniewinniający³⁴. Występujące w tych rozstrzygnięciach pewne rozbieżności pokazują jak złożony jest proces rehabilitacji osób, które realizując własne przekonania, naruszają formalne nakazy czy zakazy.

W prawie 90% postępowań rehabilitacyjnych Sąd Najwyższy wydał wyroki uniewinniające. Najczęściej przyczyną uniewinnień był brak ustawowych znamion czynu zabronionego (272 razy), w drugiej kolejności — brak podstawy faktycznej skazania: czynu nie popełniono, brak dowodów popełnienia przestępstwa (151 razy). Jeśli nadto uwzględnić wypadki skazania mimo występowania okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną oraz skazania na podstawie przepisu nie obowiązującego w chwili popełnienia czynu, to okaże się, że aż w 493 wypadkach skazania nastąpiły mimo pełnych podstaw do wydania wyroków uniewinniających (nawet gdyby brać pod uwagę jedynie formalną definicję przestępstwa).

Wiele orzeczeń rehabilitacyjnych mogło być wydanych już po zbadaniu podstawy faktycznej skazania, gdy okazało się, że brak jest dostatecznych dowodów popełnienia przestępstwa³⁵, albo gdy ustalono, że czynu nie popełniono.

³¹ Wyroki: z dnia 30.VIII.1989 r., V KRN 137/89; z dnia 6.XII.1989 r., V KRN 299/89; z dnia 13.VL1990 r., V KRN 138/90; z dnia 22.11.1991 r., WRN 8/91.

³² Osoby odmawiały złożenia przysięgi wojskowej, kwestionując w niej zobowiązanie się do wierności władzy ludowej i sojuszu z Związkiem Radzieckim; jednocześnie wykonywały inne obowiązki wynikające ze służby wojskowej — skazania z lat 1984—1986.

³³ Wyroki: z dnia 29.III.1991 r., WRN 30/91 i z dnia 16.IV.1991 r., WRN 31/91, WRN 37/91, WRN 38/91.

³⁴ Wyrok SN z dnia 15.III.1991 r., WRN 22/91.

³⁵ Np. w sprawach: V KRN 347/89 (wyrok z dnia 28.III.1990 r.), V KRN 88/90 (wyrok z dnia 15.XI.1990 r.) i V KRN 313/90 (wyrok z dnia 7.11.1991 r.) doszło z tego powodu do uniewinnienia za przechowanie broni.

W sprawie WRN 102/90 (wyrok z dnia 25.X.1990 r.) uniewinniono 7 osób skazanych (1 na karę śmierci zamienioną w trybie łaski na dożywotnie więzienie, 6 na kary po 15 lat więzienia) za słuchanie zagranicznych radiostacji i dyskutowanie o tym, co w 1952 r. zakwalifikowano z art. 14 m.k.k. czyli jako udział w związku mającym na celu zbrodnię. Ponadto w toku postępowania pogwałcono podstawowe zasady procesu karnego (wymuszano wyjaśnienia i zeznania, naruszono prawo do obrony, przekreślono zasadę jawności).

W sprawie WRN 130/90 (wyrok z dnia 16.X.1990 r.) uniewinniono skazanego w 1949 r. na 12 lat więzienia za usiłowanie obalenia przemocą ustroju, choć nie popełnił przestępstwa (tu również stwierdzono wymuszanie wyjaśnień biciem).

W sprawie WRN 131/90 (wyrok z dnia 16.X.1990 r.) uniewinniono skazanego w 1950 r. na 7 lat więzienia za to, że „dyskutował z kolegami, żołnierzami służby zasadniczej, na temat zbrodni katyńskiej oraz jakości radzieckich samochodów ciężarowych ZIS-5” (co wówczas zakwalifikowano jako przygotowanie do zmiany przemocą ustroju Polski — przyp. autora), gdyż jego wypowiedzi „nie zawierały wiadomości fałszywych (sprawa Katynia) lub też stanowiły ocenę jakości samochodów, co nie mieści się w pojęciu wiadomości, nadto czynione były w ramach luźnych rozmów koleżeńskich”.

W sprawie V KRN 158/90 (wyrok z dnia 27.IX.1990 r.) uniewinniono Aleksandra Resza, skazanego w 1944 r. na karę śmierci (wyrok wykonany) za to, że „do 20 października 1944 r. w Lublinie należał do nielegalnego związku pod nazwą Armia Krajowa, mającego na celu obalenie przemocą demokratycznego ustroju Państwa Polskiego”. W uzasadnieniu wyroku SN wykazał, że A. Resz nie podjął żadnych działań zmierzających do obalenia ustroju Państwa, zaś Armia Krajowa walczyła w tym czasie z okupantem hitlerowskim na dużym obszarze kraju i nie została jeszcze rozwiązana przez te władze polskie, które ją powołały, tak więc nie została wypełniona dyspozycja art. 1 dekretu o ochronie Państwa. Wyrok śmierci został wydany na tajnym posiedzeniu sądu, bez przeprowadzenia pełnego postępowania dowodowego oraz bez umożliwienia oskarżonemu skorzystania z pomocy obrońcy. Na karę śmierci został skazany „polski patriota, który walczył o wyzwolenie kraju przeciw hitlerowskiemu okupantowi oraz pragnął się przeciwstawić narzuceniu Polsce zależności od Związku Radzieckiego i stalinowskiego systemu państwa totalitarnego. Działalność A. Resza oceniana przez były Sąd Wojskowy Lubelskiego Garnizonu jako przestępstwo, była w rzeczywistości pożyteczna dla społeczeństwa, stanowiąc cenny wkład do walki naszego Narodu o zachowanie suwerenności”.

W sprawie V KRN 363/90 (wyrok z dnia 4.III.1991 r.) uniewinniono skazanego w 1952 r. na 5 lat więzienia za przygotowanie do zmiany przemocą ustroju, z powodu braku ustawowych znamion jakiegokolwiek przestępstwa. Działalność organizacji, do których należał, sprowadzała się do kilku koleżeńskich spotkań młodych 16—19 letnich chłopców, na których nie tylko nie przygotowywano działań mających „cechy przemocy w stosunku do ówczesnego państwa i jego ustroju, ale nawet o takiej przemocy nie rozmawiano”. „Represjonowanie tego rodzaju zachowań wynikało raczej z patologicznego lęku totalitarnego państwa przed jakimikolwiek formami organizowania się ludzi poza oficjalnymi i narzucenymi strukturami — niż z prawnej i logicznej ich oceny”. Wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie był jednym z przejawów represji „mającej na celu zastraszenie społeczeństwa i złamanie w nim woli wszelkiego oporu, nawet chę-

ci myślenia o takowym oporze”. „Oskarżony skazany został nie za swoje czyny, których w istocie nie było, ale za swoje myśli, w których mógł tkwić załęczek oporu”.

W sprawie V KRN 54/89 (wyrok z dnia 26.IV. 1989 r.) uniewinniono Adama Doboszyńskiego skazanego za zamach stanu (art. 85 k.k. WP) i zdradę Ojczyzny w czasie wojny (art. 100 § 1 k.k. z 1932 r.) na karę śmierci (wyrok z 1949 r. — wykonany). W uzasadnieniu wyroku Sąd stwierdził, że orzeczenia skazujące zostały wydane „z rażącym naruszeniem prawa materialnego, jak i podstawowych zasad postępowania karnego. Zapadły one w okresie wyznawania prymatu polityki nad prawem, co bez wątpienia zaciążyło nad utożsamianiem działalności politycznej z działaniami zabronionymi prawem karnym”. W tej sprawie również stwierdzono stosowanie niedozwolonych metod, które doprowadziły oskarżonego do przyznania się do niepopelnionych przestępstw³⁶.

Takich spraw, które zakończyły się uniewinnieniem, gdyż Sąd Najwyższy ustalił, że czynu nie popelniono, jest w tym materiale znacznie więcej. Charakterystyczne, że skazujące orzeczenia były bardzo często wydawane z jednoczesnym pogwałceniem podstawowych zasad procesu karnego.

Głównym jednak zadaniem Sądu w postępowaniach rehabilitacyjnych było ustalenie, czy zaskarżone orzeczenia były wydane w zgodzie z podstawowymi zasadami odpowiedzialności karnej i czy przypisany w wyroku skazującym czyn wypełniał ustawowe znamiona czynu zabronionego. Związane to było ściśle ze spotykanymi w latach minionych dość powszechnie faktami nieprawidłowego stosowania prawa przez sądy w sprawach politycznych, czy wręcz łamania praworządności. Ta droga przyniosła najwięcej przypadków pełnej rehabilitacji, a konkretne orzeczenia Sądu Najwyższego wniosły ogromny wkład do właściwej wykładni wielu przepisów prawa karnego.

W sprawie V KRN 541/90 (wyrok z dnia 7.III.1991 r.) uniewinniono Józefa Kukułę skazanego na podstawie art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci (wyrok wykonany) z naruszeniem zasady nullum crimen sine lege poenali anteriori. Skazany był żołnierzem AK do sierpnia 1944 r. i walczył o niepodległość Polski, a nie „w celu obalenia przemocą demokratycznego ustroju”, czyli swoim zachowaniem nie wypełniał również znamion określonych w art. 1 dekretu. Dla uniewinnienia decydującą przesłanką była niekaralność czynu w chwili popelnienia. Uniewinnienie z identycznych przyczyn nastąpiło jeszcze w kilku sprawach³⁷. Także w sprawie V KRN 287/90 (wyrok z dnia 4.XII.1990 r.) decydującym powodem uniewinnienia Tadeusza Benesza i Franciszka Gadzały skazanych na karę śmierci za przechowywanie od 11 do 13 września 1944 r. aparatu radiowego nadawczo-odbiorczego (F. Gadzale dodatkowo przypisano „udział w nielegalnym związku”), była niekaralność czynu w chwili popelnienia. Wyrok śmierci wydano z pogwałceniem zasad procedury: bez udziału obrońców, na tajnej rozprawie, w więzieniu, w porze nocnej. We wszystkich tych sprawach nastąpiła rehabilitacja pośmiertna, bowiem bezprawne wyroki (wydane na podstawie nie obowiązującego prawa i z pogwałceniem podstawowych zasad procedury) skwapliwie wykonano. Uprawniało to do stwierdzenia, znajdującego pełne potwierdzenie także w innych rehabilitacjach pośmiertnych wskutek wykonania wyro-

³⁶ W tak haniebny sposób rozprawiono się z osobą uhonorowaną kilkakrotnie odznaczeniami wojskowymi za walkę z hitlerowcami w czasie wojny.

³⁷ Wyroki: z dnia 20.IX.1990 r., V KRN 237/90; z dnia 10.XII.1990 r., V KRN 341/90 i z dnia 28.III.1991 r., V KRN 555/90 i V KRN 565/90.

ków śmierci: „ówczesny wymiar sprawiedliwości stał się narzędziem likwidacji przeciwników politycznych nowej władzy” (z uzasadnienia wyroku w sprawie V KRN 555/90)³⁸.

Naruszenie zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori* stało się również podstawą wielu orzeczeń rehabilitacyjnych w sprawach osób skazanych w pierwszych dniach stanu wojennego za przestępstwa wprowadzone specjalną regulacją prawną przewidzianą na czas stanu wojennego. Wobec ustalenia na podstawie informacji Biura Prawnego Urzędu Rady Ministrów z dnia 9.IV.1991 r., że rzeczywista data ogłoszenia „Dziennika Ustaw” nr 29 z 1981 r., nie może być wcześniejsza niż po ukończeniu druku dziennika (co miało miejsce dnia 18.XII.1981 r.), czyny zabronione dekretem o stanie wojennym (dotąd prawu karnemu nie znane), popełnione przed datą 19.XII.1981 r., nie są przestępstwem. Sąd Najwyższy uzasadniając to stanowisko, powołał się na zakaz retroaktywnego działania dekretu, szczególnie w odniesieniu do przepisów z zakresu prawa karnego materialnego³⁹. Przypomniął, że przełamywanie zasady *lex retro non agit* jest niedopuszczalne nawet „w przypadku, gdy wyjątkowe publiczne niebezpieczeństwo zagraża istnieniu narodu i fakt ten został oficjalnie ogłoszony” (art. 4 i 15 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ratyfikowanego przez Polskę w 1977 r.). Wobec odmiennego brzmienia art. 61 dekretu o stanie wojennym dopuszczającego retroaktywność, oznaczało to danie priorytetu normom międzynarodowym w stosunku do prawa wewnętrznego, o ile były ratyfikowane przez Polskę i nadają się do bezpośredniego stosowania⁴⁰. Wreszcie podkreślił, że dodatkowo przeciw retroaktywności działania dekretu o stanie wojennym przemawia zasada zawinienia. Świadomość rzeczywistej bezprawności następowała z momentem wejścia w życie dekretu czyli z momentem udostępnienia go w urzędowym środku promulgacyjnym. Za niesłuszny uznał pogląd Sądu Najwyższego wypowiedziany w wyroku z dnia 1.III.1982 r., V KRN 50/82, że nie można się powoływać na nieświadomość bezprawności czynu, jeżeli określone w dekrete zakazy i nakazy zostały przed ogłoszeniem aktu prawnego w Dzienniku Ustaw podane do publicznej wiadomości przez środki masowego przekazu i jeżeli co do istnienia takich zakazów lub nakazów za pośrednictwem tych środków, sprawca czynu miał świadomość lub świadomość taką mógł mieć⁴¹. Przedstawione powyżej stanowisko Sądu Najwyższego wypowiedziane w wyroku z dnia 10.VII.1991 r., V KRN 474/90, miało przełomowe znaczenie dla rozstrzygania spraw osób skazanych za przestępstwa wprowadzone w dekrete o stanie wojennym. Stanowisko to jest konsekwentnie podtrzymywane przez SN przy rozpoznawaniu kolejnych

³⁸ Między innymi w sprawie WRN 186/90 (wyrok z dnia 15.1.1991 r.) uniewinniono 3 osoby skazane za szpiegostwo (jedna na karę śmierci). „Szpiegostwo” polegało na zbieraniu przez członków PSL wiadomości o bezprawnej działalności urzędów bezpieczeństwa w celu przeciwdziałania tym praktykom. Działania skazanych nie tylko nie zawierały cech jakiegokolwiek przestępstwa, ale były pożądane w państwie praworządnym.

³⁹ W ten sposób zerwał z nieprawidłowym, choć dość konsekwentnie prezentowanym w orzecznictwie Sądu Najwyższego z okresu po 13.XII.1981 r. stanowiskiem, że art. 61 dekretu o stanie wojennym włącza zakaz *lex retro non agit*.

⁴⁰ Tego rodzaju stanowisko SN jest wyrazem przeciwstawienia się dotychczasowym tendencjom w orzecznictwie SN w tym zakresie i opowiedzenia się za dominującym w tym względzie poglądem doktryny.

⁴¹ Uznanie w prezentowanym wyroku w sposób wyraźny za niesłuszny poglądu SN wypowiedzianego w wyroku z dnia 1.III.1982 r. jest ważne już choćby ze względu na jego sprzeczność z prawem, a ponadto dlatego, że jego praktyczne stosowanie przyniosło wiele niesłusznych, niezgodnych z prawem skazań.

spraw z okresu stanu wojennego i to zarówno w trybie nadzwyczajnorewizyjnym, jak i we wznowieniu postępowania⁴².

Ogromna skala bezprawia, ale i bezduszość w stosowaniu złego prawa, występujące w zaskarżonych orzeczeniach, sprawiają, że Sąd Najwyższy, dążąc do ich zweryfikowania i rehabilitowania ludzi tymi orzeczeniami pokrzywdzonych, odwołuje się do praw i wartości fundamentalnych. Konieczność takiego odwołania się występuje zwłaszcza wtedy, gdy przepisy, na podstawie których wydano zaskarżone orzeczenia, pozostają w kolizji z podstawowymi wartościami ogólnoludzkimi. Stąd niekiedy w orzeczeniach rehabilitacyjnych spotykamy powołanie się na podstawowe prawa ludzkie i obywatelskie wynikające z Konstytucji⁴³ lub z ratyfikowanych przez Polskę międzynarodowych konwencji, a także na powszechnie uznane w cywilizowanym świecie zasady moralne.

To powołanie się występuje w dwóch sytuacjach: po pierwsze — jako przeciwstawienie się wyjątkowemu nadużyciu prawa, gdy zaskarżone orzeczenie zostało wydane wbrew wyraźnym przepisom prawa karnego z jednoczesnym naruszeniem praw i wartości fundamentalnych; po drugie — jako uzasadnienie braku społecznego niebezpieczeństwa.

W pierwszej sytuacji sądy, wydając wyroki skazujące, kwalifikowały zachowanie polegające na realizacji podstawowych praw ludzkich i obywatelskich jako zachowanie przestępcze. Zilustrują to poniższe przykłady.

Realizację konstytucyjnego uprawnienia do tajnego głosowania i swobodnego oddania głosu na dowolną listę zakwalifikowano jako wejście w porozumienie celem obalenia przemocą ustroju. Sąd Najwyższy uniewinnił osoby nawołujące do korzystania z tego uprawnienia, bowiem nie naruszyły żadnego przepisu prawa karnego, a jedynie realizowały przysługujące im uprawnienia. Ponadto stwierdził, że uniemożliwianie obywatelom korzystania z konstytucyjnego uprawnienia oraz prześladowanie działaczy opozycyjnych za nawoływanie do realizacji tego prawa, było ciężkim naruszeniem prawa i działaniem na szkodę Państwa (wyrok z dnia 27.VII.1990 r., V KRN 161/90).

Konstytucyjne prawo do swobody wyrażania swoich poglądów realizowane przez rozpowszechnianie katolicyzmu zakwalifikowano jako usiłowanie obalenia przemocą ustroju. Sąd Najwyższy stwierdził brak znamion przestępstwa (wyrok z dnia 30.I.1991 r., V KRN 283/90). Również do tego konstytucyjnego uprawnienia odwołał się SN, uniewinniając osoby noszące czarne opaski w związku z tragedią w kopalni „Wujek” w grudniu 1991 r., których zachowanie zostało w zaskarżonych wyrokach zakwalifikowane jako udział w akcji protestacyjnej — art. 50 ust. 1 dekretu o stanie wojennym (wyroki SN: z dnia 19.XII.1990 r., V KRN 339/90 i z dnia 4.III.1991 r., V KRN 376/90). Prawo do wolności słowa realizowane przez wypowiedanie opinii, krytycznych ocen itp., bardzo często kwalifikowano jako różne odmiany tzw. wrogiej propagandy, a nawet jako przygotowanie do obalenia przemocą ustroju. Sąd Najwyższy w wielu orzeczeniach

---

⁴²Można tylko przykładowo wymienić wyroki: z dnia 20.IX.1991 r., II KRN 147/91 i II KRN 154/91; z dnia 28.XI.1991 r., II KRN 176/91; z dnia 14.XI.1991 r., II KRN 307/91; z dnia 19.11.1992 r., II KRN 245/91; z dnia 20.XII.1991 r., WRN 125/91; z dnia 14.1.1992 r., WO 130/91. Ten ostatni wyrok zapadł w trybie wznowienia postępowania uruchomionego wnioskiem prokuratora - podstawą był nowy dowód w postaci pisma Biura Prawnego URM wskazującego na to, że „Dziennik Ustaw” nr 29 z 1991 r. ukazał się po dniu 17.XZL.1981 r., czyny zaś popełnione były w dniach 13 i 14 XII 1991 r.

⁴³Cenne omówienie tego zagadnienia zawiera: *Analiza orzeczeń Izby Karnej za 1990 rok i I połowę roku 1991 z punktu widzenia stosowania Konstytucji* (opracowana przez R. Górala).

rehabilitacyjnych wykazywał brak ustawowych znamion przestępstw przypisanych w wyrokach skazujących, w niektórych dodatkowo akcentując, że zachowania osób skazanych były realizacją prawa do wolności słowa⁴⁴.

Działalność opozycyjną, kolportaż ulotek, udział w zebraniach i demonstracjach, połączone z krytyką ówczesnej polityki i organizacji politycznych zakwalifikowano jako udział w tajnym związku. Sąd Najwyższy w wyroku uniewinniającym z dnia 19.XII.1991 r., II KRN 44/91, podkreślił, że działalność ta była zgodna z prawem, „zgodna ze standardami międzynarodowymi i przez społeczność demokratyczną uznana za oczywiście przysługująca każdemu człowiekowi”.

Jako przygotowanie do obalenia przemocą ustroju zakwalifikowano działalność członków Konfederacji Polski Niepodległej, będącej — w świetle Konstytucji i prawa międzynarodowego — legalną partią polityczną. Sąd Najwyższy stwierdził brak znamion przestępstwa, uniewinniając w wyroku z dnia 19.IV.1991 r., WRN 29/91.

We wszystkich tych sprawach SN stwierdzał brak ustawowych znamion czynu zabronionego. W zaskarżonych orzeczeniach dopuszczono się więc kwalifikowanego bezprawia: naruszenia przepisów prawa karnego i podstawowych praw wynikających z Konstytucji lub konwencji międzynarodowych.

W analizowanych postępowaniach rehabilitacyjnych SN aż w 52 przypadkach wydał wyrok uniewinniający (bądź umorzył postępowanie na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k.) z powodu braku społecznego niebezpieczeństwa (w tej liczbie uwzględnione zostały tylko przypadki, gdy brak społecznego niebezpieczeństwa jest wyłączną przyczyną uniewinnienia). Ta podstawa uniewinnienia najczęściej występuje w sprawach o „udział w nielegalnym związku” (tym pojęciem objęte zostały: usiłowanie lub przygotowanie do obalenia przemocą ustroju, udział w związku mającym na celu zbrodnię, udział w związku tajnym lub rozwiązanym, kontynuowanie działalności związkowej), po kilka razy — w sprawach o organizowanie lub kierowanie strajkiem lub akcją protestacyjną oraz o rozpowszechnianie publikacji prasowych bez zezwolenia, w pojedynczych przypadkach w sprawie o naruszenie miru domowego oraz o nielegalne posiadanie broni. Konieczne jest jednak pewne dodatkowe wyjaśnienie. Otóż we wszystkich sprawach o usiłowanie lub przygotowanie do obalenia przemocą ustroju, a także o udział w związku mającym na celu zbrodnię, w których ostatecznie doszło do uniewinnienia z powodu braku społecznego niebezpieczeństwa, rozumowanie SN przebiegało w dwóch fazach. Najpierw SN wykazywał, że w zachowaniu skazanych brak było ustawowych znamion przypisanych im czynów, a co najwyżej wypełniało ono znamiona udziału w związku tajnym, a dopiero potem wykazywał, że w tym zachowaniu brak było społecznego niebezpieczeństwa.

Na brak materialnej treści przestępstwa, jako podstawę uniewinnienia w analizowanych sprawach, SN powołuje się: po pierwsze wtedy, gdy istnieje kolizja między konkretnym przepisem prawno Karnym a podstawowymi wartościami ogólnoludzkimi, po drugie zaś wtedy, gdy w konkretnej sytuacji ocena pełnej zawartości czynu, także przez pryzmat tych ogólnoludzkich wartości, wyklucza łącznie z nim negatywnych konsekwencji prawno Karnych. Tak więc rzeczą bardzo ważną jest podkreślenie, że odwołanie się do tej klauzuli, wyłączającej przestępność czynu, nie może odbywać się według kryteriów koniunkturalnych, politycznych, co zawsze prowadzi do instrumentalnego traktowania

⁴⁴ Między innymi wyroki: z dnia 10.XII.1990 r., V KRN 446/90; z dnia 31.I.1991 r., WRN 2/91; z dnia 5.V.1991 r., V KRN 321/90.

prawa, do jego lekceważenia. Prawidłowe stosowanie klauzuli braku społecznego niebezpieczeństwa (a tylko takie wystąpiło w orzecznictwie SN w sprawach rehabilitacyjnych), nacechowane jest troską, by prawo, szczególnie prawo karne, respektowało podstawowe wartości ogólnoludzkie i by w procesie stosowania prawa te fundamentalne wartości były pomocniczą busolą. Tragiczne doświadczenia brunatnego i czerwonego totalitaryzmu, gdy albo prawo było zbrodnicze (np. tzw. ustawy norymberskie), albo zastępowano je „rewolucyjną świadomością”, przestrzegają przed popadnięciem w skrajności. Nakazują jednak weryfikowanie prawa, szczególnie w procesie jego stosowania, z punktu widzenia jego zgodności z podstawowymi prawami ludzkimi i obywatelskimi, z powszechnie uznawanymi w cywilizowanym świecie zasadami moralnymi. Niedopuszczalne jest bowiem, szczególnie w postępowaniu rehabilitacyjnym, utrzymanie w mocy wyroku skazującego za zachowania będące wypełnieniem fundamentalnych praw ludzkich i obywatelskich, tylko dlatego, że jest formalnie zgodny z przepisem prawnokarnym. Tym bardziej zaś wtedy, gdy ten przepis w swej istocie jest bezprawny przez przewidywanie sankcji karnej za wypełnianie podstawowych praw ludzkich i obywatelskich.

Sąd Najwyższy do klauzuli braku społecznego niebezpieczeństwa sięgał z dużą ostrożnością, używając jej z reguły jako rozwiązania ostatecznego, niekiedy zaś jako dodatkowego argumentu dla wyroku uniewinniającego zapadłego z innych przyczyn. Korzystanie z tej klauzuli miało dla rozstrzygania spraw rozpoznawanych w postępowaniu rehabilitacyjnym znaczenie przełomowe. Osobom niesłusznie skazanym można było dać pełną rehabilitację, nie pomniejszając ich rzeczywistego udziału w sprawie, za co kiedyś zostali skazani. Wykazywanie w tego rodzaju sytuacjach, że stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu był znikomy, jest co najmniej z kilku powodów niewłaściwe: po pierwsze dlatego, że nadal pozostaje aktualna negatywna ocena określonego czynu, po drugie dlatego że pomniejsza się jego znaczenie i udział w nim osoby rehabilitowanej, po trzecie zaś dlatego, że taka ocena mija się z prawdą. Tym bardziej nie jest właściwym rozwiązaniem takich sytuacji umorzenie postępowania z powodu przedawnienia. Te połowiczne rozwiązania, wobec osób, których działania, nie tylko nie powinny być się spotkać z negatywnymi konsekwencjami prawnokarnymi, ale ze względu na swój wymiar patriotyczny, społeczny, moralny, mogły stać się tytułem do chwały, były po raz kolejny rodzajem napiętnowania. I tu zapewne tkwi jedna z przyczyn wystąpienia zjawiska „rewizji niechcianych”⁴⁵. Dlatego też dobrym obyczajem Sądu Najwyższego nawet w sprawach, w których uniewinnienie zapadło z innych przyczyn niż brak społecznego niebezpieczeństwa, jest akcentowanie pozytywnych aspektów działań osób rehabilitowanych, które kiedyś stały się powodem ich skazania.

I tak np. w sprawie V KRN 322/90 (wyrok z dnia 15.XI.1990 r.), w której uniewinniono osoby skazane za wejście w porozumienie z obcymi organizacjami i za udział w związku mającym na celu obalenie przemocą demokratycznego ustroju, z powodu braku ustawowych znamion przestępstw, SN podkreślił szla-

⁴⁵ O problemie „rewizji niechcianych” znajdujemy informację w sprawozdaniach Izby Karnej SN za lata 1990—1991, gdzie wskazywane są niektóre przyczyny kwestionowania przez oskarżonych rewizji nadzwyczajnych na korzyść. Oskarżeni m.in. kwestionowali rewizje częściowo ukierunkowane na uniewinnienie, a częściowo na umorzenie z powodu przedawnienia czy z powodu znikomego stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu. Ponadto np. wyrażali sprzeciw wobec ponownej oceny ich zachowania przez pryzmat dawnego m.k.k. Wreszcie niektórzy w wyroku skazującym widzieli swoistą legitymację dokumentującą ich działalność w obronie niepodległego Państwa.

chetność ich działań, pomagających w przewiezieniu kilkudziesięciu osób za granicę, by doprowadzić do połączenia rodzin.

Z kolei w sprawie V KRN 428/90 (wyrok z dnia 29.VII.1991 r.), w której uniewinniono osobę skazaną za organizowanie strajku i jednocześnie kontynuowanie działalności związkowej, z powodu nieudowodnienia popełnienia tych przestępstw, SN stwierdził, że nawet gdyby przestępstwa te zostały udowodnione, to i tak ze względu na brak społecznego niebezpieczeństwa w zachowaniu osoby skazanej, należałoby ją uniewinnić. „Tego rodzaju pokojowe formy oporu przeciwko stosowaniu przez ówczesne władze przemocy wobec dążeń wolnościowych obywateli naszego kraju, były społecznie użyteczne, doprowadzając w rezultacie do upadku systemu totalitarnego”.

Wreszcie w sprawie V KRN 396/90 (wyrok z dnia 15.11.1991 r.), uniewinnienie za utrudnianie postępowania karnego nastąpiło z powodu braku świadomości bezprawności czynów przypisanych osobom udzielającym pomocy członkom organizacji „Wolność i Niepodległość”. Sąd wskazał jednak, że nawet gdyby skazani z pełną świadomością pomagali uniknąć odpowiedzialności karnej członkom WiN, to i tak uniewinnienie ich byłoby koniecznością podyktowaną względami natury moralnej. Uzasadniając to twierdzenie Sąd wykazał, że organizacja WiN nie była organizacją przestępczą (jak to przyjmowały ówczesne władze), lecz organizacją o AK-owskim rodowodzie, powołaną głównie do walki ideowej z narzuconym porządkiem, będącą wyrazem „społecznego oporu wobec powszechnego, oficjalnego łamania praw człowieka przez władzę państwową i tłumienia wszelkich przejawów rzeczywistej woli narodu”. Udzielanie pomocy osobom walczącym o niepodległą i suwerenną Polskę, w obronie podstawowych praw człowieka, było zgodne „z powszechnie uznanymi w cywilizowanym świecie zasadami moralnymi” i dlatego nie mogło stać się podstawą wyroku skazującego.

Wydaje się celowe przybliżenie bogatej argumentacji w uzasadnieniach orzeczeń dających pełną rehabilitację z powodu braku społecznego niebezpieczeństwa czynu.

Pierwsze nieśmiałe próby sięgania po brak materialnej bezprawności czynu jako podstawę uniewinnienia, pojawiły się w kilku orzeczeniach zapadłych w I połowie 1990 r. Brak społecznego niebezpieczeństwa czynu przejawiał się w tym, że w organizacji wypełniającej formalnie znamiona tajnego związku (w wyroku skazującym przypisano usiłowanie obalenia przemocą ustroju), nie prowadzono praktycznie żadnej nielegalnej działalności, tym bardziej takiej, która byłaby realnie szkodliwa dla państwa i obowiązującego porządku prawnego (wyrok z dnia 21.III.1990 r., V KRN 340/89). Podobnie Sąd rozstrzygnął w sprawie V KRN 40/90 (wyrok z dnia 25.IV.1990 r.) podkreślając, że w zachowaniu osób skazanych za usiłowanie obalenia przemocą ustroju, a których celem działania było utrwalenie zasad etyki i moralności katolickiej, brak było ujemnej treści społecznej. Wyrażali oni jedynie swoje przekonania religijne. Prawie identyczne rozwiązanie Sąd zastosował wobec członków Organizacji Broniącej Wolności Wiary (wyrok z dnia 21.III.1990 r., V KRN 358/89). Wreszcie w sprawie V KRN 344/89 (wyrok z dnia 14.11.1990 r.) uniewinniając osoby skazane za przygotowanie do obalenia przemocą ustroju, SN wskazał, że wprawdzie osoby zbierające składki na paczki dla więźniów politycznych, wypełniały znamiona przestępstwa udziału w tajnym związku, ale działania ich nie tylko nie stwarzały żadnego zagrożenia, lecz były humanitarne, więc nie wypełniły materialnej treści przestępstwa.

W późniejszych orzeczeniach uniewinniających osoby skazane za „udział w nielegalnym związku” w okresie przed 1956 r., akcentuje się, że „oskarżeni podjęli walkę bez stosowania jakiejkolwiek przemocy o odzyskanie niepodległego bytu przez Państwo Polskie, przeciwstawiając się brutalnej przemocy stosowanej przez narzuconą Narodowi władzę” (wyrok z dnia 27.IX.1990 r., V KRN 208/90), że była to działalność polityczno-opozycyjna wobec totalitarnego systemu niszczącego wszelkie przejawy wolności, niepodległości, demokracji i stanowiła wyraz autentycznego patriotyzmu (wyrok z dnia 11.1.1991 r., V KRN 210/90). Argumentacja ta zostaje wzbogacona m.in. w orzeczeniach: z dnia 27.11.1991 r., II KRN 69/91, z dnia 7.III.1991 r., V KRN 492/90, z dnia 20.11.1991 r., V KRN 359/90, z dnia 28 III 1991 r., V KRN 267/90. Czytamy w nich: oskarżeni (którym przypisano usiłowanie obalenia przemocą ustroju — przyp. autora) swym działaniem wyczerpali z formalnego punktu widzenia znamiona art. 36 m.k.k. (udziału w tajnym związku). Nie jest to jednak wystarczające. Skazani „działali z pobudek patriotycznych i metodami pokojowymi, zaś ich działalność była protestem przeciw terrorowi ówczesnej władzy komunistycznej, który przejawiał się w torturowaniu przesłuchiwanym, skazywaniu na śmierć i długoletnie więzienie ludzi niewinnych”. Takie działanie „można uznać za pokojową próbę samoobrony Narodu”, jest „realizowaniem powszechnie uznanych najwyższych wartości moralnych i przysługujących każdemu praw człowieka”, jest wreszcie „korzystaniem z prawa do samoobrony indywidualnej czy zbiorowej przed stosowanym przez władzę terrorem”. Nie jest więc przestępstwem z powodu braku materialnej bezprawności.

Godne odnotowania jest także orzeczenie z dnia 17.1.1991 r., V KRN 133/90. Tu także SN wykazał, że zachowanie oskarżonych wypełniło jedynie znamiona art. 36 m.k.k. (a nie art. 86 k.k. WP) i stwierdził: „Przynależność do organizacji, w której oskarżeni szukali wsparcia patriotyczno-religijnego wobec obcego ich przekonaniom porządku publicznego i ideologicznego, nie może być uznana za czyn przestępny mimo istnienia formalnego zakazu. Ten ostatni był bowiem wynikiem likwidacji wszelkich form organizacyjnej działalności społecznej, religijnej i politycznej, które nie były zgodne z ideologicznym wzorcem komunistycznym”. Przynależność organizacyjna oskarżonych zmierzała do realizacji prawa obywatelskiego do własnych przekonań politycznych i religijnych, które nie mogły być zakazane z racji jakiegoś „jedynie słusznego poglądu”. Tak więc ze względu na brak materialnej treści przestępstwa SN wydał wyrok uniewinniający.

W orzeczeniach uniewinniających osoby skazane w okresie po 13.XII.1981 r. za „udział w nielegalnym związku” (art. 46 ust. 1 dekretu o stanie wojennym i art. 278 k.k.) SN powołał się na to, że realizowali w sposób pokojowy przez swoją działalność, przysługujące każdemu człowiekowi niezbywalne prawo do działalności związkowej, zagwarantowane w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. i w konwencji o wolności związkowej i ochronie praw związkowych z 1948 r. (ratyfikowane przez Polskę). W wyrokach z dnia 19.XII.1991 r., II KRN 347/91 i z dnia 4.XI.1991 r., II KRN 163/91, wobec istniejącej kolizji prawa wewnętrznego z prawem międzynarodowym, SN dał priorytet prawu międzynarodowemu i poprzez skorzystanie z klauzuli braku materialnej bezprawności, w pełni zrehabilitował niesłusznie skazanych. W kilku innych orzeczeniach, dotyczących również osób skazanych za kontynuowanie działalności związkowej, brak materialnej treści przestępstwa uzasadniono faktem realizacji przez skazanych, gwarantowanych Konstytucją, wolności związkowych.

Sąd Najwyższy dodatkowo wskazał, że osoby skazane w ten sposób broniły także szeroko rozumianych wolności obywatelskich, pogwałconych przez ówczesny system polityczno-społeczny, co ma głęboki wymiar moralny i jest przejawem postawy patriotycznej (m.in. wyroki: z dnia 10.XII.1990 r., V KRN 114/90; z dnia 29.VIII.1991 r., V KRN 507/90; z dnia 10.1.1992 r., WRN 135/91; i WRN 128/91).

Odmienne mu rozwiązaniu problemu rehabilitacji osób skazanych za kontynuowanie działalności związkowej SN dał wyraz w wyroku z dnia 16.IX.1991 r., WRN 81/91. Jako podstawę uniewinnienia przyjął działanie tych osób w warunkach stanu wyższej konieczności, odwołując się także do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. W uzasadnieniu podjął polemikę z poglądem zaprezentowanym w rewizji nadzwyczajnej odnośnie braku społecznego niebezpieczeństwa w zachowaniu skazanych. Nie można nie przyznać racji SN, który przeciwstawia się uzasadnieniu braku społecznego niebezpieczeństwa „pozaustawowym kontratypem politycznych przeobrażeń w państwie”. Z tego jednak wcale nie wynika, że zachowanie skazanych było społecznie niebezpieczne, i że nie można było skorzystać z klauzuli braku społecznego niebezpieczeństwa w tej sprawie. Dla jej uzasadnienia można było przytoczyć argumentację zaprezentowaną w orzeczeniach przedstawionych powyżej, wolną od względów politycznych.

Znaczące jest także orzeczenie SN z dnia 25.IV.1991 r., WRN 45/91. Po wstępnym wykazaniu, że utożsamianie działalności publicystycznej z przygotowaniem do obalenia przemocą ustroju jest nadużyciem przepisów prawa karnego, SN stwierdził: oskarżeni (Czesław Bielecki, Maria Twardowska-Mużacz, Stanisław Dronicz, Marian Rajski i Izabela Jaroszyńska) nie występowali „we własnym, wąsko pojętym interesie, lecz dla dobra ogólnego. Próbowali — głównie przez działalność publicystyczną — zwrócić uwagę czynnikom opiniotwórczym i społeczeństwu na panujące w kraju nieprawidłowości i wskazywali na drogi naprawy istniejącej rzeczywistości”. „Celem działalności było nie tyle szkodenie interesom PRL (pojmowanym zresztą w akcie oskarżenia bardzo wąsko — jako obrona kompromitujących się coraz bardziej: ustroju i PZPR), ale forsowanie drogi działaniom reformatorskim, sprzyjającym demokratycznym przekształceniom Polski”. „Działanie będące próbą przeciwstawienia się systemowi totalitar-nemu, podjęte w celu krytyki i naprawy istniejącej rzeczywistości i będące realizacją przysługujących każdej jednostce praw politycznych, chociaż formalnie wyczerpuje znamiona ustawy karnej, nie jest przestępstwem z uwagi na brak w takim czynie społecznego niebezpieczeństwa”.

Rehabilitację osób skazanych za organizowanie lub kierowanie strajkiem lub akcją protestacyjną SN uzasadnił tym, że jest to fundamentalne prawo człowieka, m.in. wynikające z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (wyroki: z dnia 20.IX.1991 r., II KRN 147/91 i II KRN 154/91; z dnia 12.IX.1991 r., II KRN 207/91). Orzeczenia te są kolejnym dowodem zwyczajania w Sądzie Najwyższym prawidłowej tendencji, by w razie konfliktu prawa wewnętrzne z prawem międzynarodowym — ratyfikowanym przez Polskę, dawać priorytet prawu międzynarodowemu.

Ciekawe jest także uzasadnienie braku materialnej treści przestępstwa w sprawie o naruszenie miru domowego (dwaj księża: Marek Łabuda i Andrzej Wilczyński nie opuścili szkoły we Włoszczowej, mimo, że tego żądała dyrekcja szkoły). W wyroku z dnia 3.XII.1991 r., V KRN 84/90, SN stwierdził, że w sytuacji, gdy młodzież, protestująca przeciw zdjęciu krzyży w klasach szkolnych,

zwróciła się do księży, by pozostali z nimi, by pełnić przy nich posługę duszpasterską, przebywanie z młodzieżą było obowiązkiem sumienia.

Z kolei w sprawach, w których zarzucano oskarżonym rozpowszechnianie publikacji prasowych bez zezwolenia w celu wywołania niepokoju publicznego, SN najpierw stwierdzał brak ustawowych znamion przestępstwa określonego w art. 282a k.k. Samo rozpowszechnianie publikacji bez zezwolenia uzasadniał brakiem społecznego niebezpieczeństwa, gdyż w oficjalnym obiegu nie mogły ukazać się publikacje krytykujące nieprawidłowe, niepraworządne działania organów władzy (wyrok z dnia 2.X.1991 r., II KRN 129/91). Wreszcie w innym orzeczeniu brak społecznego niebezpieczeństwa SN wywiódł z treści publikacji, szczególnej sytuacji motywacyjnej oskarżonych, a także z faktu, że w chwili obecnej czyn tego rodzaju nie jest zabroniony pod groźbą kary (postanowienie z dnia 6.XII.1991 r., V KRN 538/90).

I wreszcie na brak materialnej bezprawności czynu powołał się SN uniewinniając skazanych za przechowywanie broni bez zezwolenia (wyrok z dnia 20.11.1991 r., V KRN 362/90). Uczynił to, biorąc pod uwagę postawę etyczną skazanych, wykluczającą użycie broni dla celów przestępczych, powszechną dostępność i swoistą u młodocianych „ambicję” posiadania broni, nieużywanie broni nawet dla celów ćwiczebnych.

Przy tej okazji warto zauważyć, że sprawy o przestępstwo posiadania broni bez zezwolenia stosunkowo rzadko stawały się przedmiotem rozstrzygnięcia w orzeczeniach SN w sprawach rehabilitacyjnych. Już podmioty wnoszące rewizje nadzwyczajne w tych sprawach na ogół nie obejmują zaskarżeniem tych części orzeczenia, które dotyczą skazania za przestępstwo posiadania broni. Sąd Najwyższy niekiedy wychodził poza granice zaskarżenia i obejmował rozpoznaniem także tę problematykę. W zasadzie jedyne orzeczenia uniewinniające od zarzutu posiadania broni zapadały z powodu braku podstawy faktycznej. W kilku sprawach jako podstawę uniewinnienia przyjęto działanie w stanie wyższej konieczności. W jednej ustalono, że jedynym powodem przechowywania broni kolegi było zapobiegnięcie jego samobójstwu przy użyciu broni (wyrok z dnia 30.1.1991 r., V KRN 283/90). W dwóch pozostałych występowała obawa przed represjonowaniem i to nie tylko za posiadanie broni, ale także za przynależność do AK (wyroki: z dnia 22.X.1990 r., V KRN 308/90 i z dnia 7.III.1991 r., V KRN 492/90).

Wspólną bowiem tendencją, występującą w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach rehabilitacyjnych, jest rehabilitowanie jedynie osób nie stosujących przemocy, posługujących się wyłącznie środkami pokojowymi.

IV. POSTĘPOWANIE REHABILITACYJNE W TRYBIE WZNOWIENIA POSTĘPOWANIA

Przedstawiona tu krótka informacja o orzeczeniach wydanych w trybie wznowienia postępowania w sprawach politycznych, jest jedynie uzupełnieniem analizy postępowań rehabilitacyjnych w trybie nadzwyczajnorewizyjnym. Ogranicza się do podania pewnych danych liczbowych, gdyż część rozważań dotyczących postępowania rehabilitacyjnego w trybie nadzwyczajnorewizyjnym, ma tu odpowiednie zastosowanie.

Informacja obejmuje 9 wyroków: 2 — Izby Karnej (dotyczące spraw z lat 1944—1956) i 7 — Izby Wojskowej (w tym 2 dotyczące spraw z lat 1944—1956, a 5 — spraw z okresu po 13.XII.1981 r.), bowiem tylko tyle wyroków SN zapa-

dło w latach 1988—1991 w trybie wznowienia postępowania w sprawach politycznych.

Wśród spraw z lat 1944—1956 w 3 sprawach skazano 5 osób za udział w nielegalnym związku (art. 1 dekretu o ochronie Państwa, art. 86 § 2 k.k. WP, art. 87 k.k. WP), w jednej zaś 1 osobę za posiadanie broni bez zezwolenia (art. 4 § 1 m.k.k.). Pośród skazanych za udział w nielegalnym związku (jedna dodatkowo z art. 90 k.k. WP) aż 2 osoby zostały skazane na karę śmierci (wyroki wykonane)⁴⁶, 2 — na kary po 10 lat więzienia, 1 — na karę 9 lat więzienia, 1 — na karę 8 lat więzienia. Za posiadanie broni wymierzono karę 5 lat więzienia.

W sprawach z okresu po 13.XII.1981 r.:

w 3 sprawach przypisano 24 osobom (w tym 2 kobietom) organizowanie lub kierowanie strajkiem lub akcją protestacyjną jako przejaw kontynuowania działalności związkowej (w 1 sprawie dodatkowo rozpowszechnianie wiadomości fałszywych lub w celu osłabienia gotowości obronnej kraju),

w 1 sprawie przypisano 1 osobie rozpowszechnianie wiadomości w celu osłabienia gotowości obronnej kraju,

w 1 sprawie przypisano 1 osobie publiczne nawoływanie do nieposłuszeństwa lub przeciwdziałania ustawie.

Wobec osób objętych postępowaniem rehabilitacyjnym (z okresu po 13.XII.1981 r.) uprzednio orzeczono:

4 kary pozbawienia wolności powyżej 5 do 10 lat,

12 kar pozbawienia wolności powyżej 1—5 lat,

5 kar pozbawienia wolności do 1 roku,

4 kary pozbawienia wolności z zawieszeniem ich wykonania, a wobec 1 osoby umorzono postępowanie na podstawie art.11 pkt 3 k.p.k.

Podstawą wznowienia postępowania były:

art. 474 § 2 k.p.k. — w 4 sprawach (wszystkie z urzędu),

art. 474 § 1 pkt 2 a k.p.k. — w 4 sprawach (po 2 wnioski obrońcy i prokuratora),

art. 389 k.p.k. — w 1 sprawie (wniosek skazanego).

Wznowienia z urzędu trzykrotnie nastąpiły z powodu wydania zaskarżonego orzeczenia przez sąd szczególny w sprawie należącej do właściwości sądu powszechnego (w jednej z tych spraw zaskarżeniem objęto wyrok SN zapadły w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej, którym to wyrokiem złagodzono karę). W 1 sprawie wznowienie z urzędu nastąpiło z powodu nienależycie obsadzonego sądu.

Zwrócić uwagę należy na nowy dowód, powołany przez prokuratora w odniesieniu do orzeczenia z okresu po 13.XII.1981 r. Tym dowodem było pismo Biura Prawnego URM, z którego wynika, że druk „Dziennika Ustaw” nr 29 z 1981 r. rozpoczęto dnia 17.XII.1981 r., a więc kilka dni po dacie figurującej na

---

⁴⁶ Jednym ze skazanych na karę śmierci dnia 5.XII.1944 r. był Aleksander Kielasiński — lekarz AK (uniewinniony przez SN w następstwie wznowienia postępowania — wyrok z dnia 5.X.1990 r., WO 137/89).

karcie tytułowej „Dziennika”. Wskazuje on na to, że osoby skazane za działania w dniach 13 i 14.XII.1981 r., są niewinne, bo nikt nie może odpowiadać karnie za czyn, który w chwili jego popełnienia nie był zagrożony karą przez ustawę.

W pozostałych sprawach nowym dowodem były zeznania świadków.

Wreszcie powołanie jako podstawy wznowienia postępowania art. 389 k.p.k., nie mieści się w podstawach wznowienia, bardzo ściśle określonych przez kodeks postępowania karnego (o tym niżej przy omówieniu spornych kwestii procesowych).

Orzekając o wznowieniu postępowania, SN uchylając zaskarżone orzeczenia, we wszystkich sprawach z okresu po 13.XII.1981 r. i w dwóch sprawach z lat 1944—1956, wydał wyroki uniewinniające, w pełni rehabilitując w ten sposób 28 osób⁴⁷. W pozostałych dwóch sprawach z lat 1944—1956 SN wznowił postępowanie i uchylając zaskarżone orzeczenia, przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi I instancji⁴⁸. W jednej z tych spraw nastąpiła pośmiertna rehabilitacja Adama Dedio skazanego w 1947 r. na karę śmierci (wyrok uniewinniający Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni z dnia 22.VI.1990 r.).

Jako podstawę uniewinnienia SN powołał:

niekaralność czynu w chwili popełnienia — co do 23 osób,

brak ustawowych znamion czynu — co do 5 osób.

W wyrokach uniewinniających z powodu naruszenia zasady *nullum crimen sine lege poenali anteriori*, w pełni zostało podzielone stanowisko SN wyrażone w wielu orzeczeniach rehabilitacyjnych, zapadłych — w analogicznej sytuacji — w trybie nadzwyczajnowizyjnym.

V. SPORNE KWESTIE PROCESOWE

Problemem wagi podstawowej dla uzyskania rehabilitacji jest uruchomienie nadzwyczajnych środków zaskarżenia, ich dopuszczalność i określone przez ustawodawcę ramy ograniczające możliwość wzruszenia prawomocnego orzeczenia. Praktyczna trudność pojawia się w związku z bardzo wyraźnym ograniczeniem dopuszczalności ponownego wniesienia rewizji nadzwyczajnej i stosunkowo wąsko określonymi podstawami wznowienia postępowania. Poważne wątpliwości i rozbieżności interpretacyjne wywołuje wykładnia art. 467 § 3 k.p.k.

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 4.VI.1991 r., WRN 66/91, pozostawił bez rozpoznania rewizję nadzwyczajną wniesioną od wyroku SN zapadłego w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej, gdyż sprzeciwiałoby się to art. 467 § 3 k.p.k. Skazany niesłusznie wyrokiem sądu I instancji, którego sytuację jeszcze pogorszył wyrok SN wydany w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej (zmieniono kwalifikację prawną i zaostrzono karę), uznał to za kolejny wybieg prawniczy i wnosił o zmianę oczywiście niesprawiedliwych wyroków. Sąd Najwyższy potraktował to jako złożenie wniosku o wznowienie postępowania (w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych przepisów o obowiązkowym sporządzeniu i podpisaniu wniosku o wznowienie postępowania przez adwokata nie stosuje się — art. 581 k.p.k.). Wznowienie postępowania może jed-

⁴⁷Wyroki: z dnia 5.X.1990 r., WO 137/89 i z dnia 8.1.1991 r., V KO 29/89 — rehabilitujące osoby skazane w latach 1944—1956; z dnia 20.XII.1991 r., WO 115/91 i WO 117/91; z dnia 29.XII.1991 r., WO 106/91; z dnia 14.1.1992 WO 130/91 i z dnia 21.1.1992 r., WO 135/91.

⁴⁸ Wyroki: z dnia 22.1.1990 r., WO 238/89 i z dnia 18.VI.1991 r., V KO 15/90.

nak nastąpić tylko z określonych przyczyn, zwanych podstawami, a żadna z tych podstaw w omawianej sprawie nie znalazła zastosowania. Było niewątpliwe, że orzeczenia, których weryfikacji domagał się skazany, były od początku wydane z obrazą prawa materialnego. Zachowanie przypisane mu w wyroku skazującym nie wypełniało znamion art. 48 ust. 1 i 3 dekretu o stanie wojennym, ale w ustawie nie przewidziano wznowienia postępowania na podstawie obrazy prawa materialnego. Sąd jednak przyjął za podstawę wznowienia art. 389 k.p.k. (choć takiej podstawy wznowienia w kodeksie nie przewidziano) i uchylając zaskarżone wyroki, wydał wyrok uniewinniający⁴⁹.

Wyrok ten nie budzi najmniejszych wątpliwości od strony merytorycznej. Zastrzeżenia wywołuje droga dojścia do takiego rozwiązania. Sąd Najwyższy w tej sprawie popadł w pewną niekonsekwencję. Nie dopuścił rewizji nadzwyczajnej od wyroku SN zapadłego w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej, gdyż na to nie pozwala przepis art. 467 § 3 k.p.k. Dopuścił jednak wznowienie postępowania na podstawie art. 389 k.p.k. choć również przepisy o wznowieniu takiej podstawy nie przewidują. Co więcej przepis art. 389 k.p.k. nie został nawet wyliczony wśród przepisów, które we wznowieniu postępowania mają odpowiednie zastosowanie.

W orzecznictwie SN (Izba Karne) znaleźć też można inne rozwiązanie problemu zaskarżenia wyroku SN wydanego w wyniku uwzględnienia rewizji nadzwyczajnej. W wyroku z dnia 23.V.1989 r., V KRN 300/89, SN w następujący sposób wyinterpretował dopuszczalność rewizji nadzwyczajnej wnoszącej o uniewinnienie, mimo że w tej sprawie zapadł wyrok SN zaostrzający karę w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej. Sąd uznał, że rewizją należy zaskarżyć tylko orzeczenie sądu I instancji (poprzednio na podstawie zarzutu rażącej niewspółmierności kary, teraz na podstawie obrazy prawa materialnego, inny jest też zakres zaskarżenia i kierunek obu rewizji). Bowiem korekta wyroku sądu I instancji w części dotyczącej kary poczyniona przez SN w żaden sposób nie zmieniła jego ustaleń w zakresie winy i od strony procesowej tenże wyrok w tej części nie został unicestwiony ani zmieniony. Skoro wadliwe jest orzeczenie sądu I instancji, które w zakresie winy nie było skarżone rewizją nadzwyczajną, zaskarżeniu podlega wyłącznie to orzeczenie, a nie obydwie orzeczenia, czy też tylko Sądu Najwyższego. W konsekwencji zakaz wynikający z art. 463 § 3 k.p.k., a także ograniczenie zawarte w § 2 tego przepisu, w tym przypadku nie mają uniewinniający.

Oba rozwiązania niestety nie są wolne od wad i mogą budzić zastrzeżenia natury formalnoprawnej. Są jednak próbą doprowadzenia do weryfikacji orzeczenia zapadłego z pogwałceniem prawa i kardynalnych zasad sprawiedliwości i słuszności.

VI. WNIOSKI KOŃCOWE

W latach 1988—1991 Sąd Najwyższy prowadził wiele postępowań rehabilitacyjnych w sprawach politycznych: w trybie nadzwyczajnorewizyjnym w 531 sprawach, obejmując nimi 1.276 osób (w tym 117 kobiet), we wznowieniu postępowania w 9 sprawach, obejmując nimi 33 osoby (w tym 2 kobiety). Łącznie postępowaniami rehabilitacyjnymi objęto 1.309 osób (w tym 119 kobiet). Zaskarżone

⁴⁹ Wyrok z dnia 20.XI.1991 r., WO 115/91.

orzeczenia pochodzą z lat 1944—1988, a więc obejmują prawie cały okres PRL, z tym że największy odsetek stanowią orzeczenia z okresu do 1956 r. (56,9% orzeczeń zaskarżonych rewizją nadzwyczajną, zaś 56,7% orzeczeń zaskarżonych w obu trybach), w dalszej kolejności — orzeczenia z okresu po 13.XII.1981 r.

Najczęstszym zarzutem stawianym zaskarżonym orzeczeniom w rewizjach nadzwyczajnych była obraza prawa materialnego (w 230 sprawach), przy czym niejednokrotnie błąd w ustaleniach faktycznych w konsekwencji prowadził także do obrazy prawa materialnego.

Na 531 wniesionych rewizji tylko dwie zostały oddalone, trzynaście zostało uwzględnionych częściowo; w 33 sprawach Sąd wyszedł poza granice rewizji, w 31 sprawach — orzekł ponad żądanie. Najczęstszym rozstrzygnięciem Sądu było uniewinnienie, bądź umorzenie postępowania na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k. (w 477 sprawach — 89,8%), także uniewinnienie od części zarzutów (25 spraw — 4,7%). Wyrok uniewinniający (umorzenie postępowania z art. 11 pkt 1 k.p.k.) zapadły wobec 1.149 osób (90,0%), ponadto co do 49 osób zapadł wyrok uniewinniający od części zarzutów. Aż w 71 przypadkach nastąpiła rehabilitacja pośmiertna (wobec wykonanych wyroków śmierci). Tylko nielicznym orzeczeniom można zarzucić nadmierną ostrożność, połowiczność rozwiązań. We wznowieniu postępowania zostały uniewinnione wszystkie osoby objęte postępowaniem rehabilitacyjnym z okresu po 13.XII.1981 r. oraz 2 osoby z okresu do 1956 r., natomiast w 2 sprawach co do 5 osób SN wznowił postępowanie, uchylił orzeczenia i przekazał sprawy do ponownego rozpoznania sądom I instancji. W 2 przypadkach nastąpiła rehabilitacja pośmiertna (wobec wykonanych wyroków śmierci).

Najczęściej powoływaną podstawą uniewinnienia (w sprawach) był brak ustawowych znamion czynu zabronionego (272 razy), brak podstawy faktycznej (151), niekaralność czynu w chwili jego popełnienia (46), brak społecznego niebezpieczeństwa czynu (52), okoliczności wyłączające przestępczość czynu (24). We wznowieniu postępowania główną podstawą uniewinnienia była niekaralność czynu w chwili popełnienia (wobec 23 osób). Sąd Najwyższy weryfikując zaskarżone orzeczenie wydane z pogwałceniem prawa, przede wszystkim spełniał rolę obrońcy prawa, wnosząc ogromny wkład do właściwej wykładni wielu przepisów prawa karnego.

Trzeba podkreślić znaczenie przełomowe powoływania się na brak społecznego niebezpieczeństwa czynu jako wyłączną podstawę uniewinnienia. Pozwala to na rozstrzygnięcie kolizji istniejącej między konkretnym przepisem prawnokarnym a podstawowymi wartościami ogólnoludzkimi oraz na właściwą ocenę czynu przez pryzmat tych fundamentalnych praw i wartości (a nie według kryteriów politycznych czy koniunkturalnych). Wydaje się celowe wprowadzenie do ustawy konstytucyjnej katalogu podstawowych praw ludzkich i obywatelskich, których przestrzeganie byłoby normą nadrzędną w stosunku do zwykłego ustawodawstwa⁵⁰. Sąd Najwyższy w swych rozstrzygnięciach niejednokrotnie przyznawał priorytet konwencjom międzynarodowym ratyfikowanym przez Polskę w stosunku do prawa wewnętrznego; odwoływał się do uprawnień płynących z Konstytucji.

Sporne kwestie procesowe występujące na tle dopuszczalności wniesienia rewizji nadzwyczajnej, uruchomienia wznowienia postępowania, a na tym tle wystę-

⁵⁰ Jak słusznie proponuje prof. A. Strzembosz: *Rzeczpospolita Polska państwem prawnym -czy naprawde?*, „Rzeczpospolita” 1991, nr 234.

pujące trudności z możliwością zweryfikowania orzeczeń wydanych z pogwałceniem prawa i kardynalnych zasad sprawiedliwości i słuszności, winny doprowadzić do wypracowania przez obie Izby najlepszego rozwiązania.

Charakterystyczną tendencją orzecznictwa SN w sprawach rehabilitacyjnych była pełna aprobatą dla walki z przemocą bez przemocy, dla używania środków pokojowych, biernego oporu, by przeciwstawić się totalitaryzmowi.

Orzeczenia rehabilitacyjne przyniosły wielu — kiedyś skazanym — pełną satysfakcję moralną, a jednocześnie w jakiejś mierze rehabilitują sądownictwo i upominają się o prawo zgodne z podstawowymi wartościami ogólnoludzkimi.

ANEKS

SKAZANI NA KARY ŚMIERCI I DOŻYWOTNIEGO WIĘZIENIA (NASTĘPNIE ZREHABILITOWANI PRZEZ SĄD NAJWYŻSZY) I ICH SĘDZIOWIE

Aneks zawiera podstawowe informacje o skazanych na kary śmierci i dożywotniego więzienia, którzy następnie zostali zrehabilitowani przez Sąd Najwyższy w latach 1988—1991 (objętych niniejszą analizą)⁵¹. Poznać też możemy autorów tych surowych wyroków, a także osoby (spoza składów sędziowskich) wypowiadające się w kwestii ułaskawienia i wreszcie te, które ostatecznie decydowały o wykonaniu bądź niewykonaniu kary śmierci. Osób tych było aż 173. Z zestawienia osób wymierzających karę śmierci, sprzeciwiających się ułaskawieniu oraz ostatecznie decydujących o wykonaniu kary śmierci wynika, że takich osób było 167, w tym 64 zdecydowały o losie więcej niż jednej osoby. Wśród nich „prym wiodą” osoby ostatecznie wypowiadające się o wykonaniu kary śmierci: Bolesław Bierut przesądzający los 32 osób, Michał Rola-Żymierski — 20 osób, Karol Świerczewski — 18 osób. Wśród sędziów wymienić należy tych szczególnie gorliwych: Konstantego Krukowskiego (16 osób), Kazimierza Drohomireckiego i Aleksandra Tarnowskiego — po 15 osób, Józefa Dziwogo i Adama Gajewskiego po 13 osób, Zdzisława Gołębiowskiego (12 osób), Zbigniewa Zawistowskiego — 11 osób, Marcina Dancyga i Leo Hochberga — po 10 osób.

* * *

Wyrok NSW na sesji wyjazdowej w Rzeszowie z 20 października 1944 (12/44) w składzie:

przewodniczący: płk Aleksander Michniewicz

sędziowie: mjr Henryk Zapolski

por. Julian Giemborek

skazujący Jana RABCZAKA z art. 86 k.k.WP na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.

J. RABCZAK zbiegł z miejsca egzekucji.

Wyrok SN z 21 marca 1990 r. (V KRN 356/89) — uniewinnienie.

* * *

---

⁵¹ Wykaz niektórych skrótów:

CAW – Centralne Archiwum Wojskowe

CZZK – Centralny Zarząd Zakładów Karnych

KRN – Krajowa Rada Nadzorcza

NSW – Najwyższy Sąd Wojskowy

WLG – Wojskowy Lubelski Garnizon

WOW – Warszawski Okręg Wojskowy

WSO – Wojskowy Sąd Okręgowy

WSR – Wojskowy Sąd Rejonowy

Wyrok Sądu WLГ z 5 listopada 1944 (GL 38/44 — sygn. CAW 2394/306)
w składzie:

przewodniczący: ppłk Konstanty Krukowski
sędziowie: ppor. Czesław Kotowicz
ppor. Edward Rataj

skazujący Franciszka GADZAŁĘ z art. 1 i 6 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci, Tadeusza BENESZA z art. 6 tegoż dekretu na karę śmierci i Władysława MISZCZUK na karę 10 lat więzienia.

Naczelný Szef Sądownictwa Wojennego płk Aleksander Tarnowski zaopiniował, że F. GADZAŁA i T. BENESZ nie zasługują na ułaskawienie.

Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.

Wyrok wykonany 15 listopada 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 4 grudnia 1990 (V KRN 287/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLГ z 8 listopada 1944 (0157/44 — sygn. CAW 156/329)
w składzie:

przewodniczący: ppor. Czesław Kotowicz
sędzia: ppor. Stanisław Wróblewski
ławnik: kpr. podchor. Julian Krupski

skazujący Aleksandra TOMASZEWICZA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Zygmunt Berling.

Wyrok wykonany 20 listopada 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 4 grudnia 1990 (V KRN 370/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLГ z 22 listopada 1944 (GL 117/44) w składzie:

przewodniczący: por. Leszek Wiktor
sędziowie: ppor. Zdzisław Gołębiowski
ppor. Ignacy Leszczar

skazujący Konrada SZMEDINGA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.

Wyrok wykonany 1 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 10 grudnia 1990 (V KRN 341/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLГ z 29 listopada 1944 (0226/44) w składzie:

przewodniczący: ppor. Adam Gajewski
sędziowie: ppor. Zdzisław Gołębiowski
ppor. Ignacy Leszczar

skazujący Aleksandra KUŁAKOWSKIEGO i Zygmunta TUROWICZA z art. 119 w zw. z art. 118 § 2 i art. 115 § 2 k.k.WP na kary śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.

Wyrok wykonany 13 grudnia 1944 w Lublinie.
Wyrok SN z 15 lutego 1990 (WRN 4/90) — po zmianie kwalifikacji
na łagodniejszą umorzenie postępowania z powodu przedawnienia.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 2 grudnia 1944 (GL 247/44) w składzie:
przewodniczący: ppor. Zdzisław Gołębiowski
sędziowie: ppor. Leszek Wiktor
ppor. Eugeniusz Krzewski
skazujący Antoniego JANKOWSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie
Państwa na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.
Wyrok wykonany 12 grudnia 1944 w Lublinie.
Wyrok SN z 28 marca 1991 (V KRN 555/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 2 grudnia 1944 (GL 0245/44) w składzie:
przewodniczący: ppor. Ignacy Leszczar
sędziowie: por. Stanisław Sobczyński
ppor. Jan Janczarek
skazujący Tadeusza LISIECKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie
Państwa na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.
Wyrok wykonany 12 grudnia 1944 w Lublinie.
Wyrok SN z 28 marca 1991 (V KRN 542/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 2 grudnia 1944 (GL 145/44) w składzie:
przewodniczący: ppor. Edward Rataj
sędziowie: ppor. Stanisław Włodarczyk
ppor. Eugeniusz Krzewski
skazujący Aleksandra RESZA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.
Wyrok wykonany 12 grudnia 1944 w Lublinie.
Wyrok SN z 27 września 1990 (V KRN 158/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 2 grudnia 1944 (GL 249/44) w składzie:
przewodniczący: ppor. Marian Bartoń
sędzia: ppor. Aleksander Wójcicki
ławnik: kpr. Alojzy Górny
skazujący Stefana TIPELTA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.
Wyrok wykonany 12 grudnia 1944 w Lublinie.
Wyrok SN z 20 września 1990 (V KRN 237/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 5 grudnia 1944 (GL 161/44) w składzie:

przewodniczący: ppor. Marian Bartoń

sędziowie: ppor. Marian Cybiński

ppor. Feliks Suchorzewski

skazujący Aleksandra KIELASIŃSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.

Wyrok wykonany 14 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 5 października 1990 (WO 137/89) — w następstwie wznowienia postępowania uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 5 grudnia 1944 (0267/44) w składzie:

przewodniczący: por. Leszek Wiktor

sędziowie: por. Jan Mycielski

ppor. Roman Herman

skazujący Józefa KUKULĘ z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.

Wyrok wykonany 14 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 7 marca 1991 (V KRN 541/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 5 grudnia 1944 (GL 243/44) w składzie:

przewodniczący: por. Leszek Wiktor

sędziowie: por. Jan Mycielski

ppor. Roman Herman

skazujący Jana PIWKO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.

Wyrok wykonany 14 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 28 marca 1991 (V KRN 565/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Specjalnego Sądu Karnego w Lublinie z 6 grudnia 1944 (K.Spec. 22/44) w składzie:

przewodniczący: W. Tanewski

ławnicy: W. Rymski

J. Szydłowski

skazujący Antoniego LISEWSKIEGO z art. 1 lit. b dekretu o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy /.../ na karę śmierci.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że A. LISEWSKI nie zasługuje na ulaskawienie.

Przewodniczący KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 18 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 26 kwietnia 1989 (V KRN 33/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 8 grudnia 1944 (GL 0280/44) w składzie:

przewodniczący: ppor. Marian Bartoń

sędziowie: ppor. Ignacy Leszczar

ppor. Hipolit Gailecki

skazujący Zofię PELCZARSKĄ z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Karol Świerczewski.

Wyrok wykonany 18 grudnia 1944 w Lublinie.

Wyrok SN z 7 marca 1991 (V KRN 457/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Wojskowego Warszawskiego Garnizonu na sesji wyjazdowej w Otwocku z 28 grudnia 1944 (GW 2/44 — sygn. CAW 2/306) w składzie: przewodniczący: por. Władysław Garnowski

sędziowie: por. Stanisław Hajek

ppor. Antoni Rychlicki

skazujący Feliksa WRÓBLEWSKIEGO vel Feliksa ANTCZAKA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.

Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.

Wyrok wykonany 2 stycznia 1945 w Otwocku⁵².

Wyrok SN z 13 września 1989 (V KRN 163/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Wojskowego II Armii Wojska Polskiego z 30 grudnia 1944 (II A. 61/44 — sygn. CAW 48/308) w składzie:

przewodniczący: płk Stefan

sędziowie: ppor. Aleksander Zawirski

ppor. Marcin Dancyg

skazujący Apolinarego REPSA, Zdzisława KORCZAKA, Tadeusza ZDUNKA, Aleksandra ŁUKASIKA, Stanisława DROZDOWSKIEGO, Wiktora LUBARSKIEGO, Zbigniewa WESOŁOWSKIEGO, Wojciecha SZCZEPIŃSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na kary śmierci, Mieczysława JAKÓBCZYKA z art. 3 tegoż dekretu na karę śmierci, a na kary terminowego więzienia: Zygryda SZYDŁOWSKIEGO, Mirosława WEŁNICA, Jana WOZNIAKA, Stanisława ŻYTKA, Gustawa KICIŃSKIEGO i Longina KRUKA po 10 lat, Tadeusza LEWICKIEGO — 5 lat.

Gen. Karol Świerczewski skorzystał z prawa łaski wobec T. ZDUNKA, zamieniając karę śmierci na 10 lat więzienia; pozostałe wyroki śmierci zatwierdził. Zatwierdzone wyroki śmierci zostały wykonane 5 stycznia 1945⁵³.

Wyrok SN z 1 października 1990 (WRN 94/90) — uniewinnienie wszystkich, poza M. JAKÓBCZYKIEM, co do którego po zmianie kwalifikacji na łagodniejszą, umorzono postępowanie z powodu przedawnienia.

* * *

Wyrok Sądu WLK z 9 stycznia 1945 (GL 22/45 — sygn. CAW 275/329) w składzie: przewodniczący: por. Kazimierz

sędziowie: por. Władysław Stasica

szer. Leo Hochberg

⁵² F. Wróblewski nie figuruje na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944–1956* (opracowanie przygotowane przez CZZK Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa marzec 1990).

⁵³ Brak miejsca wykonania. Żadna z osób, co do której wyrok został wykonany, nie znajduje się na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944–1956*, op. cit.

skazujący Mariana Zawidzkiego z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.
Wyrok wykonany 17 stycznia 1945 w Lublinie.
Wyrok SN z 31 stycznia 1990 (V KRN 252/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WLG z 25 stycznia 1945 (G 82/45 — sygn. CAW 2595/306) w składzie:
przewodniczący: ppor. Edmund Mochnacki
sędzia: por. Jan Mycielski
ławnik: plut. Zdzisław Drabiński
skazujący Tadeusza KULIKOWSKIEGO z art. 91 § 1 i 2 k.k.WP na łączną karę śmierci.
Naczelný Szef Sądownictwa Wojennego gen. Aleksander Tarnowski zaopiniował, że T. KULIKOWSKI nie zasługuje na ułaskawienie.
Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.
Wyrok wykonany 25 lutego 1945 w Lublinie.
Wyrok SN z 10 grudnia 1990 (V KRN 429/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie z 19 lutego 1945 (G. 110/45) w składzie:
przewodniczący: por. Władysław Garnowski
sędzia: ppor. Eugeniusz Krzewski
ławnik: ppor. Janina Buczyńska
skazujący Kazimierza WOJCIECHOWSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci.
Naczelný Szef Sądownictwa Wojennego gen. Aleksander Tarnowski oraz gen. Michał Rola-Żymierski zaopiniowali, że K. WOJCIECHOWSKI nie zasługuje na ułaskawienie.
Przewodniczący KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa Laski.
Wyrok wykonany 27 lutego 1945 w Warszawie⁵⁴.
Wyrok SN z 15 marca 1991 (WRN 20/91) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSO w Lublinie z 7 marca 1945 (156/45 — sygn. CAW 386/329) w składzie:
przewodniczący: ppor. Bazyli Szporluk
ławnicy: ppor. Wincenty Okupski
sierż. Dymitr Olejków
skazujący Edwarda JASIŃSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa i art. 117 § 2 k.k.WP na karę śmierci.
Wyrok zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.
Wyrok wykonany 15 marca 1945 w Lublinie.
Wyrok SN z 6 marca 1989 (WO 25/89) — w następstwie wznowienia uchylenie wyroku z 7 marca 1945 i umorzenie postępowania.
Wyrok SN z 24 października 1990 (WRN 141/90) — uniewinnienie.

* * *

---

⁵⁴ K. Wojciechowski nie figuruje na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944–1956*, op. cit.

Wyrok WSO w Lublinie z 9 kwietnia 1945 (0259/45 — sygn. CAW 306/2740-2744) w składzie:

przewodniczący: ppłk Konstanty Krukowski

sędziowie: por. Adam Gajewski

ppor. Zbigniew Zawistowski

skazujący Czesława ROSSIŃSKIEGO, Juliusza NAWROT-NOWAKOWSKIEGO, Bolesława MUCHARSKIEGO, Mieczysława SZCZEPAŃSKIEGO, Tadeusza JAMROZA, Romualda SZYDELSKIEGO, Mirosława GRABOWSKIEGO, Franciszka BUJALSKIEGO, Zbigniewa BARSZCZEWSKIEGO, Eugeniusza JAROSZYŃSKIEGO, Witolda MŁYŃIAKA z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na kary śmierci.

Ppłk Konstanty Krukowski — prezes WSO w Lublinie i gen. Aleksander Tarnowski — prezes NSW zaopiniowali, że żaden ze skazanych na karę śmierci nie zasługuje na ulaskawienie.

Gen. Leon Nałęcz-Bukojemski zatwierdził wyrok co do Cz. ROSSIŃSKIEGO, T. JAMROZA, R. SZYDELSKIEGO, E. JAROSZYŃSKIEGO, F. BUJALSKIEGO i W. MŁYŃIAKA, ulaskawiając pozostałych.

O niezatwierdzeniu wszystkich wyroków śmierci powiadomił K. Krukowski A. Tarnowskiego i ostatecznie wszystkie wyroki śmierci zatwierdził gen. Michał Rola-Żymierski.

Wyrok wykonany 12 kwietnia 1945 w Lublinie.

Wyrok SN z 19 maja 1990 (V KRN 3/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSO w Lublinie z 28 kwietnia 1945 (0299/45) w składzie:

przewodniczący: ppor. Bazyl Szporluk

ławnicy: st.sierż. Piotr Machelski

sierż. Stanisław Szaniawski

skazujący Stanisława MICHAŁOWICZA i Ryszarda WINOGRADZKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na kary śmierci, a na kary terminowego więzienia: Mieczysława NOWAKA i Jerzego PATOKĘ po 10 lat, Stanisława TYRANKIEWICZA — 8 lat, Annę NAGLICKĄ — 6 lat.

Ppłk Konstanty Krukowski — prezes WSO w Lublinie wraz z prokuratorem Wojskowego Okręgu Lublin zaopiniowali, że St. MICHAŁOWICZ nie zasługuje na ulaskawienie, ale należy ulaskawić R. WINOGRADZKIEGO.

Gen. Leon Nałęcz-Bukojemski obu skazanym zamienił karę śmierci na karę 10 lat więzienia. R. WINOGRADZKI w 1948 popełnił samobójstwo w więzieniu we Wronkach.

Wyrok SN z 19 grudnia 1990 (V KRN 370/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSO w Lublinie z 15 maja 1945 (0352/45 — sygn. CAW 2764/306) w składzie:

przewodniczący: ppor. Bazyl Szporluk

ławnicy: ppor. Wincenty Okupski

plut. podchor. Stanisław Cegiełka

skazujący Wiesława OLSZEWSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci (wraz z nim skazano osoby nie objęte postępowaniem rehabilitacyjnym).

Płk Konstanty Krukowski — prezes WSO w Lublinie zaopiniował, że W. OL-SZEWSKI nie zasługuje na ułaskawienie.
Wyrok zatwierdził płk Włodzimierz Radziwanowicz.
Wyrok wykonany 18 maja 1945 w Lublinie.
Wyrok SN z 22 stycznia 1991 (WRN 191/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Wojskowego Okręgu Warszawskiego z 11 października 1945 (0835/45 — sygn. CAW 726-728/306) w składzie:

przewodniczący: mjr Romuald Klimowiecki

sędzia: por. Władysław Sobiech

ławnik: sierż. Franciszek Noga

skazujący Bronisława JASTRZĘBSKIEGO z art. 1 dekretu o ochronie Państwa na karę śmierci, a na kary terminowego więzienia: Annę ZŁOCH — 8 lat, Wandę GOGOLEWSKĄ, Helenę KŁOSOWICZ i Marię MIZGIER po 6 lat, Antoniego WALENTĘ — 5 lat.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że B. JASTRZĘBSKI nie zasługuje na ułaskawienie; taką samą opinię wydał płk Konstanty Krukowski — prezes Sądu Wojskowego Okręgu Warszawskiego.

Prezydent KRN Bolesław Bierut w drodze łaski zamienił karę śmierci na 10 lat więzienia.

Wyrok SN z 4 grudnia 1990 (V KRN 159/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Poznaniu z 14 września 1946 (R 803/46) w składzie:

przewodniczący: ppłk Władysław Garnowski

sędzia: por. Edward Jęczmyk

ławnik: kpr. podchor. Józef Kruk

skazujący Władysława RACHELA z art. 16 § 1 m.k.k. na karę śmierci.

Prezydent KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 26 lub 29 września 1946 w Poznaniu.

Wyrok SN z 4 kwietnia 1990 (V KRN 32/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Białymstoku na sesji wyjazdowej w Drohiczynie z 23 listopada 1946 (DR 116/46) w składzie:

przewodniczący: mjr Włodzimierz Ostapowicz

ławnicy: chor. Stanisław Woźniak

sierż. Stanisław Gąsiorek

skazujący Edmunda MARKIEWICZA z art. 14 § 2 m.k.k. na karę śmierci, Ludwika TARARUJA z art. 86 § 2 k.k.WP na karę śmierci, Jerzego ROMANOWSKIEGO na karę 15 lat więzienia.

Prezydent KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany wobec E. MARKIEWICZA 14 grudnia 1946, a wobec L. TARARUJA 16 grudnia 1946 w Białymstoku.

Wyrok SN z 7 marca 1991 (V KRN 492/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Białymstoku na sesji wyjazdowej w Wysokim Mazowieckim z 13 stycznia 1947 (Sr 77/47) w składzie: przewodniczący: ppłk Włodzimierz Ostapowicz
ławnicy: chor. Stanisław Woźniak
sierż. Stanisław Gąsiorek
skazujący Hieronima GOŁASZEWSKIEGO i Stanisława KOSAKOWSKIEGO z art. 14 § 2 m.k.k. na kary śmierci i z art. 4 § 1 m.k.k. na kary śmierci, a na kary terminowego więzienia: Eugeniusza BORECKIEGO — 15 lat, Zuzannę CHLUDZIŃSKĄ — 12 lat.
Prezydent KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.
Wyrok wykonany 27 stycznia 1947 w Białymstoku.
Wyrok SN z 27 września 1990 (V KRN 208/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Białymstoku na sesji wyjazdowej w Czyżewie z 14 stycznia 1947 (Sr 62/47) w składzie: przewodniczący: ppłk Włodzimierz Ostapowicz
ławnicy: chor. Stanisław Woźniak
sierż. Stanisław Gąsiorek
skazujący Franciszka GOŚKA z art. 14 § 2 m.k.k. na karę śmierci i z art. 4 § 1 m.k.k. na karę śmierci.
Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że F. GOSK nie zasługuje na ułaskawienie.
Prezydent KRN Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.
Wyrok wykonany 27 stycznia 1947 w Białymstoku
Wyrok SN z 22 października 1990 (V KRN 308/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 14 stycznia 1947 (Sr 1/47) w składzie: przewodniczący: ppłk Marian Bartoń
sędzia: mjr Mieczysław Buczkowski
ławnik: ppłk Kazimierz Tomasik
skazujący Waldemara BACZAKA z art. 6, 7 w zw. z 15 § 2 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP na karę 10 lat więzienia, Ksawerego GROCHOLSKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP na karę 10 lat więzienia, Witolda KALICKIEGO z art. 7 w zw. z 15 § 2 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP na karę 10 lat więzienia, Krystynę KOSIOREK na karę 10 lat więzienia. Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że W. BACZAK, K. GROCHOLSKI i W. KALICKI nie zasługują na ułaskawienie.
NSW w Warszawie postanowieniem z 7 lutego 1947 w składzie: przewodniczący: płk Kazimierz Drohomirecki
sędziowie: ppłk Józef Dziwogo
ppłk Romuald Klimowiecki
utrzymał wyrok w mocy.
Płk Aleksander Michniewicz — prezes NSW zaopiniował, że skazani na karę śmierci nie zasługują na ułaskawienie.
Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 24 lutego 1947 w Warszawie⁵⁵.
Wyrok SN z 8 marca 1991 (WRN 9/91) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni na rozprawie w Gdańsku z 14 lutego 1947 (Sm 9/47) w składzie:

przewodniczący: kpt. Marian Brzozowski

sędzia: ppor. Kazimierz Jankowski

ławnik: por. Jan Synowiec

skazujący Adama DEDIO z art. 86 § 2 k.k.WP na karę śmierci, z art. 90 k.k.WP na karę śmierci, a na kary terminowego więzienia: Henryka DĄBROWSKIEGO i Jana ZBONIKA po 10 lat, Bronisława BONKA — 9 lat oraz 2 osoby nie objęte postępowaniem rehabilitacyjnym.

NSW w Warszawie postanowieniem z 14 marca 1947 w składzie:

przewodniczący: ppłk Alfred Janowski

sędziowie: ppłk Marcin Dancyg

mjr Tadeusz Tomajer

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 14 kwietnia 1947 w Gdańsku.

SN wyrokiem z 22 stycznia 1990 (WO 238/89) wznowił postępowanie, uchylił za-
skarżone orzeczenia i sprawę przekazał Sądowi Marynarki Wojennej w Gdyni.
Wyrok Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni z 22 czerwca 1990 — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Rzeszowie z 31 maja 1947 (Sr 327/47 — sygn. Arch. WOW
10/91/3865-3868) w składzie:

przewodniczący: mjr Jan Lubaczewski

sędzia: por. Zygmunt Panas

ławnik: ppor. Mieczysław Pietrzak

skazujący Józefa KRZYWONOSA z art. 8 w zw. z 7 dekretu z 16.XI.1945 o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych /.../ na karę śmierci, Eugeniusza TORSKIEGO z art. 8 tegoż dekretu na karę dożywotniego więzienia, a na kary terminowego więzienia: Kazimierza BANACHA — 12 lat, Leona BANACHA — 10 lat, Władysława KOCZWARĘ — 7 lat, Władysława NAWROCKIEGO — 5 lat, Władysława CIEŚLĘ — 4 lata, ks. Stanisława KLUZA — 3 lata. Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że J. KRZYWONOS nie zasługuje na ułaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 9 lipca 1947 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo

sędziowie: mjr Leo Hochberg

mjr Antoni Czarnowski

utrzymał wyrok w mocy odnośnie J. KRZYWONOSA i E. TORSKIEGO.

Płk Władysław Garnowski — prezes NSW zaopiniował, że J. KRZYWONOS nie zasługuje na ułaskawienie.

⁵⁵ W. Baczak, K. Grocholski i W. Kalicki nie figurują na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944—1956*, op cit.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 4 sierpnia 1947 w Rzeszowie.

Wyrok SN z 31 stycznia 1990 (WRN 1/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSO w Poznaniu na rozprawie w Lesznie z 7 czerwca 1947 (So. 171/47) w składzie:

przewodniczący: ppłk Franciszek Szeliński

sędzia: mjr Jan Zaborowski

ławnik: por. Andrzej Matuszewski

skazujący Jerzego PRZERWE, Władysława ŁABUŻĘ, Wiesława WARWASIŃSKIEGO i Stanisława STACHURĘ z art. 1 § 2 i 3 m.k.k. na kary śmierci, a na kary terminowego więzienia: Feliksa LISA — 12 lat, Zygmunta HANDTKEGO i Tadeusza NOWICKIEGO po 10 lat.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że skazani na karę śmierci nie zasługują na ułaskawienie.

Płk Henryk Holder — szef Departamentu Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej i naczelny prokurator wojskowy zaopiniował, że W. ŁABUZA i S. STACHURA zasługują na ułaskawienie, zaś pozostali nie zasługują na ułaskawienie.

Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski wobec S. STACHURY zamieniając karę śmierci na 15 lat więzienia, wobec pozostałych nie skorzystał z prawa łaski.

Zatwierdzone wyroki śmierci zostały wykonane 15 czerwca 1947 w Poznaniu. Wyrok SN z 31 stycznia 1990 (WRN 2/90) — uchylenie w części niezaskarżonej, dotyczącej S. STACHURY i W. ŁABUZY i przekazanie Sądowi Wojsk Lotniczych w Poznaniu do ponownego rozpoznania, co do pozostałych osób — uniewinnienie.

Wyrok Sądu Wojsk Lotniczych w Poznaniu z 17 września 1990 — uniewinnienie W. ŁABUZY i S. STACHURY.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 6 sierpnia 1947 (Sr 1070/47 — sygn. Arch. WOW 118/91/3980) w składzie:

przewodniczący: ppłk Romuald Klimowiecki

sędzia: por. Jak Gryniewicz

ławnik: mjr Michał Górski

skazujący Zygmunta MACIEJCA z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 179 k.k.WP na karę 10 lat więzienia, z art. 178 k.k.WP na karę 3 lat więzienia, a na kary terminowego więzienia: Zygmunta AUGUSTYNSKIEGO — 15 lat, ks. Leona PAWLINĘ — 10 lat.

NSW w Warszawie postanowieniem z 29 sierpnia 1947 w składzie:

przewodniczący: ppłk Jan Kaczorowski

sędziowie: ppłk Józef Dziwogo

ppłk Benjamin Karpiński

utrzymał wyrok w mocy.

Płk Władysław Gumowski — przez NSW zaopiniował, że Z. MACIEJEC nie zasługuje na ułaskawienie.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.
Wyrok wykonany 15 września 1947 w Warszawie lub Działdowie.
Wyrok SN z 15 stycznia 1991 (WRN 186/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Łodzi z 12 stycznia 1948 (Sr 945/48) w składzie:

przewodniczący: ppłk Bronisław Ochnio

sędziowie: kpt. Waław Bohatyrewicz

kpt. Henryk Andrysiak

skazujący Stanisława DOLEWSKIEGO z art. 3 § 2 m.k.k. dwukrotnie na karę śmierci i raz na karę 15 lat więzienia (wraz z nim skazano 6 osób nie objętych postępowaniem rehabilitacyjnym).

NSW w Warszawie postanowieniem z 4 marca 1948 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziowgo

sędziowie: mjr Leo Hochberg

ppłk Józef Warecki

utrzymał wyrok w mocy odnośnie S. DOLEWSKIEGO.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

NSW postanowieniem z 9 kwietnia 1948 (skład taki jak przy rozpoznawaniu rewizji) pozostawił bez uwzględnienia wnioski obrońcy S. DOLEWSKIEGO o wznowienie postępowania.

Wyrok wykonany 3 kwietnia 1948 w Łodzi.

Sąd Wojewódzki w Łodzi postanowieniem z 23 lipca 1991 unieważnił wyrok w części dotyczącej S. DOLEWSKIEGO. Sąd Apelacyjny w Łodzi postanowieniem z 14 sierpnia 1991 zmienił postanowienie Sądu Wojewódzkiego, utrzymując je w części dotyczącej stwierdzenia nieważności wyroku skazującego S. DOLEWSKIEGO za czyn opisany w punkcie 2, a uchylając w pozostałej części.

SN postanowieniem z 17 stycznia 1992 (II KRN 405/91) utrzymał w mocy postanowienie Sądu Wojewódzkiego w Łodzi.

* * *

Wyrok WSR w Lublinie na sesji wyjazdowej w Radzynie z 5 lutego 1948 (Sr 121/48) w składzie:

przewodniczący: mjr Ryszard Wiercioch

sędzia: ppor. Bolesław Kordesz

ławnik: kpr. Władysław Nowak

skazujący Stanisława NAUMIUKA z art. 4 § 1 m.k.k. na karę śmierci, Piotra NAUMIUKA na karę 5 lat więzienia.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 6 marca 1948 w Lublinie.

Wyrok SN z 20 czerwca 1990 (V KRN 92/90) — po zmianie kwalifikacji prawnej i przyjęciu wypadku mniejszej wagi, umorzenie postępowania z art. 11 pkt 2 k.p.k.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 15 marca 1948 (Sr 103/48 — sygn, Arch.WOW 118/91/3894-3898) w składzie:

przewodniczący: ppłk Jan Hryckowian

sędzia: kpt. Józef Badecki

ławnik: kpt. Stefan Nowacki

skazujący Witolda PILECKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 13 § 1 i 2 w zw. z art. 1 § 2 i 3 m.k.k. na karę śmierci, z art. 4 § 1 m.k.k. na karę śmierci, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 117 § 2 k.k.WP na karę 10 lat więzienia i z art. 191 k.k. na karę 2 lat więzienia, Tadeusza PŁUŻAŃSKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 13 § 1 i 2 w zw. z art. 1 § 2 i 3 m.k.k. na karę śmierci, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 191 k.k. na karę 2 lat więzienia, Marię SZELAĞOWSKĄ z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 28 k.k.WP w zw. z art. 4 m.k.k. na karę 10 lat więzienia, z art. 191 k.k. na karę 2 lat więzienia, Makarego SIERADZKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 28 k.k.WP w zw. z art. 4 m.k.k. na karę 10 lat więzienia, a na kary terminowego więzienia: Maksymiliana KAUCKIEGO i Witolda RÓŻYCKIEGO po 15 lat, Ryszarda JAMONTT-KRZYWICKIEGO — 10 lat, Jerzego NOWAKOWSKIEGO — 5 lat.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że nie zasługują na ulaskawienie W. PILECKI i T. PŁUŻAŃSKI, zaś należałoby ulaskawić M. SZELAĞOWSKĄ.

NSW w Warszawie postanowieniem z 3 maja 1948 w składzie:

przewodniczący: płk Kazimierz Drohomirecki

sędziowie: ppłk Roman Kryże

mjr Leo Hochberg

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski wobec W. PILECKIEGO, zaś M. SZELAĞOWSKIEJ i T. PŁUŻAŃSKIEMU zamieniono kary śmierci w trybie łaski na kary dożywotniego więzienia.

Wyrok wykonany 25 maja 1948 w Warszawie.

Wyrok SN z 1 października 1990 (WRN 86/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Katowicach z 12 czerwca 1948 (Sr 337/48) w składzie:

przewodniczący: mjr Leo Hochberg

sędzia: kpt. Atanazy Zdun

ławnik: mjr Wiesław Zdanowicz

skazujący Konrada FANGORA z art. 3 ust. 2 m.k.k. na karę śmierci, a na kary terminowego więzienia: Adolfa MEISSNERA — 12 lat, Jerzego KROKOWSKIEGO i Sergiusza ADAMCZYKA po 10 lat.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że K. FANGOR nie zasługuje na ulaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 26 lipca 1948 w składzie:

przewodniczący: płk Kazimierz Drohomirecki

sędziowie: ppłk Zdzisław Gołębiowski

płk Henryk Zapolski

utrzymał wyrok w mocy m.in. odnośnie K. FANGORA.

Prezydent RP Bolesław Bierut w trybie łaski zamienił karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Wyrok SN z 7 marca 1991 (V KRN 383/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Rzeszowie z 22 czerwca 1948 (Sr 347/48) w składzie:

przewodniczący: kpt. Aleksander Borowski

ławnicy: kpr. Franciszek Rychlik
st. strzelec Marian Stachowiak

skazujący Jana PRĘDKIEWICZA i Jana WAWRO z art. 86 § 2 k.k.WP na kary śmierci oraz z art. 7 m.k.k. na kary śmierci, Michała CZARNECKIEGO z art. 7 w zw. z art. 15 § 1 i 2 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 86 § 2 k.k.WP na karę 15 lat więzienia, a na kary terminowego więzienia: Tadeusza WOJDAŁOWICZA — 13 lat, Leona WARDYGĘ — 12 lat, Henryka ŁABNO, Bolesława ZYGMUNTA, Zygmunta KRZYŻANOWSKIEGO i Stanisława FOLTMANA po 10 lat, Antoniego GRYCKO — 8 lat, Stanisława PIOTROWSKIEGO — 7 lat, Helenę DŁUGIEWICZ — 5 lat (po zastosowaniu amnestii), Włodzimierza KARWAN SKIEGO — 2 lata oraz 3 osoby nie objęte postępowaniem rehabilitacyjnym, a także darowujący na podstawie ustawy z 22 lutego 1947 o amnestii orzeczone kary więzienia: Marcinowi MATYI, Wiktorii SAWICKIEJ, Kazimierzowi JASIEWICZOWI, Ignacemu HALKO i Janowi NIEMCOWI. NSW w Warszawie postanowieniem z 2 września 1948 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo

sędziowie: mjr Leo Hochberg
kpt. Aleksander Borowski

utrzymał wyrok w mocy m.in. odnośnie J. PRĘDKIEWICZA i J. WAWRO. Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 30 września 1948 w Rzeszowie.

Wyrok SN z 7 grudnia 1990 (WRN 163/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 4 sierpnia 1948 (Sr 756/48) w składzie:

przewodniczący: ppłk Jan Hryckowian

ławnicy: kpt. Henryk Teper
por. Zbigniew Filiciak

skazujący Władysława BOROWCA, Zdzisława EJCHLERA i Stefana GÓRSKIEGO z art. 7 m.k.k. na kary śmierci, z art. 6 m.k.k. na kary po 15 lat więzienia, Andrzeja WLEKLIŃSKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, Mariana WITAJEWSKIEGO z art. 7 w zw. z art. 15 § 1 i 2 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że nie zasługują na ułaskawienie W. BOROWIEC i Z. EJCHLER, zaś należałoby ułaskawić S. GÓRSKIEGO i A. WLEKLIŃSKIEGO.

NSW w Warszawie postanowieniem z 14 września 1948 w składzie:

przewodniczący: płk Kazimierz Drohomirecki

sędziowie: płk Henryk Zapolski
ppłk Zdzisław Gołehiowski

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 27 września 1948 w Warszawie.

Wyrok SN z 7 marca 1991 (WRN 10/91) — uniewinnienie od zarzutów z art. 7 m.k.k. i umorzenie postępowania z powodu przedawnienia w pozostałej części.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 17 grudnia 1948 (Sr 1497/48 — sygn. Arch. WOW 118/91/3903) w składzie:

przewodniczący: mjr Józef Badecki
ławnicy: kpr. Franciszek Gwiazda
kpr. Jan, Kubicki

skazujący Emila JABŁOŃSKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że E. JABŁOŃSKI nie zasługuje na ułaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 11 marca 1949 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo
sędziowie: ppłk Alfred Janowski
ppłk Józef Warecki

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 28 marca 1949 w Warszawie.

Wyrok SN z 8 stycznia 1991 (WRN 184/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 22 grudnia 1948 (Sr 1602/48 — sygn. Arch. WOW 118/91/3949) w składzie:

przewodniczący: mjr Józef Badecki
ławnicy: kpr. Stanisław Rybak
st. strzelec Józef Gdula

skazujący Antoniego LUTOSŁAWSKIEGO z art. 28 k.k.WP w zw. z art. 7 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 88 § 1 w zw. z art. 86 k.k.WP na karę 10 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 14 kwietnia 1949 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo
sędziowie: ppłk Alfred Janowski
ppłk Józef Warecki

utrzymał wyrok w mocy.

Zgromadzenie Sędziów NSW postanowieniem z 30 marca 1955 złagodziło karę do 12 lat więzienia.

Wyrok SN z 11 stycznia 1991 (WRN 108/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 8 marca 1949 (Sr 1727/48 — sygn. Arch. WOW 118/91/3905) w składzie:

przewodniczący: kpt. Zbigniew Furtak

ławnicy: strzelec Zdzisław Pisarski
strzelec Tadeusz Kłys

skazujący Stefana GŁOWACKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP na karę 15 lat więzienia, z art. 6 m.k.k. na karę 10 lat więzienia, z art. 4 m.k.k. na karę 8 lat więzienia.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że S. GŁOWACKI nie zasługuje na ułaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 20 maja 1949 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo
sędziowie: płk Henryk Zapolski
ppłk Alfred Janowski

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 13 czerwca 1949 w Warszawie.

Wyrok SN z 25 października 1990 (WRN 116/90)—uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 1 października 1948 (Arch. WOW 118/91/3914) w składzie:

przewodniczący: kpt. Zbigniew Furtak
ławnicy: kpr. Franciszek Kamiński
kpr. Erwin Kąkolewski

skazujący Jana KAIMA z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP i z art. 6 m.k.k. na kary po 15 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 31 marca 1949 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo
sędziowie: ppłk Alfred Janowski
ppłk Józef Warecki

wyrok uchylił i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania WSR w Warszawie.

Ponownie rozpoznając sprawę WSR w Warszawie wyrokiem z 6 maja 1949 w składzie:

przewodniczący: mjr Mieczysław Widaj
ławnicy: strzelec Kazimierz Pawlak
strzelec Dionizy Witkowski

skazał Jana KAIMA z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 86 k.k.WP i z art. 6 m.k.k. na kary po 15 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 24 czerwca 1949 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogo
sędziowie: ppłk Alfred Janowski
ppłk Józef Warecki

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 18 lipca 1949 w Warszawie.

Wyrok z 18 grudnia 1990 (WRN 169/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR we Wrocławiu z 28 maja 1949 (Sr 485/49) w składzie:

przewodniczący: mjr Edward Jęczmyk
sędziowie: chor. Franciszek Kapczuk
por. Stanisław Romanek

skazujący Henryka SZWEJCERA i Władysława CZARNECKIEGO z art. 15 § 2 w zw. z art. 3 pkt 2 m.k.k. na kary śmierci, nadto Władysława CZARNECKIEGO z art. 8 m.k.k. na karę 10 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 30 czerwca 1949 utrzymał wyrok w mocy (skład sądzący nie jest znany, gdyż akta odtwarzano).

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 14 lipca 1949 we Wrocławiu.

Wyrok SN z 24 października 1990 (WRN 140/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 11 lipca 1949 (Sr 970/49) w składzie:

przewodniczący: ppłk Franciszek Szeliński
ławnicy: kpt. Hipolit Traczyński
mjr Władysław Turański

skazujący Adama DOBOSZYŃSKIEGO z art. 85 k.k.WP na karę śmierci, z art. 100 k.k. na karę dożywotniego więzienia.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że A. DOBOSZYŃSKI nie zasługuje na ulaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 11 sierpnia 1949 w składzie:

przewodniczący: płk Władysław Garnowski
sędziowie: płk Alfred Janowski
ppłk Józef Dziwogo

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 29 sierpnia 1949 w Warszawie⁵⁶.

SN postanowieniem z 30 listopada 1979 oddalił wniosek obrońcy o wznowienie postępowania.

Wyrok SN z 26 kwietnia 1989 (V KRN 54/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z 17 sierpnia 1949 (IV K 34/49) w składzie:

przewodniczący: M. Różyński
ławnicy: Piotr Cisowski
Zygmunt Gawron

skazujący Jana ULICZKĘ vel Ernesta ULFIKA z art. 286 § 1 k.k. na karę śmierci, Gintera PRUDŁO z art. 286 § 1 k.k. na karę dożywotniego więzienia, Waltera PRUDŁO na karę 15 lat więzienia.

Prezydent RP Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Wyrok wykonany 28 września 1949 w Gliwicach.

Wyrok SN z 9 maja 1991 (V KRN 395/90) — uniewinnienie.

* * *

---

⁵⁶ A. Doboszyński nie figuruje na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944–1956*, op. cit.

Wyrok WSR w Olsztynie z 31 sierpnia 1949 (Sr 282/49) w składzie:

przewodniczący: mjr Roman Abramowicz

sędzia: chor. Edwin Kęsik

ławnik: ppor. Tadeusz Górka

skazujący Jana NOWAKA, Stanisława JANUSZA i Stanisława KOWALCZYKA z art. 86 § 2 k.k.WP na kary śmierci, z art. 7 m.k.k. na kary śmierci, nadto Stanisława Kowalczyka z art. 225 § 1 k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 4 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 9 dekretu o ochronie Państwa na karę 12 lat i 6 miesięcy więzienia, a na kary terminowego więzienia: Stanisława RAJKIEWICZA — 12 lat, Albina RYSZKIEWICZA — 8 lat, Grzegorza KOMUŃSKIEGO — 4 lata, Michała SKUBIKOWSKIEGO i Franciszka DUBAŃSKIEGO po 3 lata, Huberta KOŁACZA — 2 lata.

NSW w Warszawie postanowieniem z 29 listopada 1949 w składzie:

przewodniczący: płk Kazimierz Drohomirecki

sędziowie: ppłk Zdzisław Gołębiowski

ppłk Władysław Mirzyński

złagodził wobec S. KOWALCZYKA karę z dożywotniego więzienia do 15 lat z art. 27 k.k.WP w zw. z art. 225 1 k.k., a z art. 9 dekretu o ochronie Państwa do 6 lat i 8 miesięcy, zmienił kwalifikację odnośnie A. RYSZKIEWICZA na art. 88 w zw. z art. 86 k.k.WP, w pozostałej części wyrok utrzymał w mocy. Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski i zamienił wszystkim kary śmierci na kary dożywotniego więzienia.

Wyrok SN z 6 grudnia 1989 (V KRN 271/89) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 10 października 1949 (Sr 1484/49) w składzie:

przewodniczący: mjr Zbigniew Furtak

ławnicy: strzelec Feliks Kowal

strzelec Józef Gradzik

skazujący Tadeusza OSIŃSKIEGO z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 4 § 1 m.k.k. na karę 12 lat więzienia, z art. 3 dekretu o ochronie Państwa na karę 10 lat więzienia, z art. 9 dekretu o ochronie Państwa na karę 10 lat więzienia, z art. 251 k.k. na karę 2 lat więzienia i 2 osoby nie objęte postępowaniem rehabilitacyjnym.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że T. OSIŃSKI nie zasługuje na ulaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 11 stycznia 1950 w składzie:

przewodniczący: pik Kazimierz Drohomirecki

sędziowie: ppłk Roman Kryże

ppłk Leo Hochberg

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski, zamieniając karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Wyrok SN z 16 listopada 1990 (WRN 142/90) — uniewinnienie od zarzutów z art. 6 i 7 m.k.k., umorzenie z powodu przedawnienia po zmianie kwalifikacji z art. 4 § 1 m.k.k. na 4 § 2 m.k.k. oraz umorzenie na podstawie ustawy o amnestii za inne czyny.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 9 listopada 1949 (Sr 1668/49 — sygn. Arch. WOW 117/91/1751) w składzie:

przewodniczący: mjr Zbigniew Furtak
ławnicy: strzelec Stanisław Wiśniewski
strzelec Józef Piwnik

skazujący Janinę KRUK z art. 86 k.k.WP na karę śmierci, z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 4 § 1 m.k.k. na karę 10 lat więzienia, z art. 191 k.k. na karę 3 lat więzienia.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że J. KRUK nie zasługuje na ulaskawienie. NSW w Warszawie postanowieniem z 3 marca 1950 w składzie:

przewodniczący: ppłk Józef Dziwogó
sędziowie: ppłk Alfred Janowski
ppłk Marian Krupski

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski zamieniając karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Wyrok SN z 15 stycznia 1991 (WRN 172/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Gdańsku na sesji wyjazdowej w Nowym Porcie z 16 stycznia 1952 (Sr 10/52) w składzie:

przewodniczący: por. Edwin Kęsik
ławnicy: kpr. Marian Pawłowski
kpr. Franciszek Polak

skazujący Romualda ZUBKO z art. 14 § 1 i 2, art. 15 m.k.k. w zw. z art. 90 k.k.WP na karę śmierci.

Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski zamieniając karę śmierci na 15 lat więzienia.

Wyrok SN z 21 stycznia 1992 (WRN 144/91) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni z 25 stycznia 1952 (Sm 181/51) w składzie:

przewodniczący: mjr Celestyn Obst
ławnicy: ppor. Mieczysław Woźniak
chor. Zenon Zatoński

skazujący Janusza KUMIKA z art. 15 § 1 i 2 w zw. z art. 14 § 1 i 2 m.k.k. na karę śmierci, zaś Bronisława JAKUBOWSKIEGO, Tadeusza GRUCEJ, Zdzisława MATUŁAJTISA, Tadeusza MOSIEJA, Stanisława GRZESIKIEWICZA i Stanisława BARTKIEWICZA na kary po 15 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 31 marca 1952 w składzie:

przewodniczący: płk Wilhelm Świątkowski
sędziowie: ppłk Beniamin Karpiński
ppłk Tadeusz Tomajer

utrzymał wyrok w mocy.

Prezydent RP Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski zamieniając karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Zgromadzenie Sędziów NSW postanowieniem z 23 listopada 1955 poprawiło kwalifikację wobec J. KUMIKA na art. 14 § 1 i 2 m.k.k., łagodząc karę do 12 lat więzienia, jednocześnie łagodząc kary więzienia wobec pozostałych osób. Wyrok SN z 25 października 1990 (WRN 102/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 7 listopada 1952 (Sr 826/52 — sygn. Arch. WOW 118/91/3805) w składzie:

przewodniczący: por. Jerzy Godlewski

sędziowie: kpt. Jerzy Drohomirecki

ppor. Bogdan Lisowski

skazujący Mariana KACZMARKA z art. 7 m.k.k. na karę śmierci, z art. 8 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 6 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, z art. 1 § 1 ustawy dewizowej na karę 5 lat więzienia.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że M. KACZMAREK nie zasługuje na ułaskawienie.

NSW w Warszawie postanowieniem z 23 stycznia 1953 w składzie:

przewodniczący: płk Aleksander Tomaszewski

sędziowie: ppłk Roman Kryże

ppłk Marian Krupski

utrzymał wyrok w mocy.

Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski.

Wyrok wykonany 7 kwietnia 1953 w Warszawie.

Wyrok SN z 9 listopada 1990 (WRN 110/90) — uniewinnienie od zarzutów z art. 6 i 8 m.k.k. oraz umorzenie na podstawie art. 11 pkt 2 k.p.k. od zarzutu z ustawy dewizowej i zarzutu pomocy do przekroczenia granicy (poprzednio kwalifikowanego z art. 7 m.k.k.).

* * *

Wyrok WSR w Warszawie z 27 kwietnia 1953 (Sr 316/53 — sygn. Arch. WOW 117/91/1791) w składzie:

przewodniczący: por. Krzysztof Zwoliński

sędzia: por. Stefan Michnik

ławnik: chor. Aleksander Ziemianowicz

skazujący Janinę SŁAWIŃSKĄ z art. 7 m.k.k. na karę dożywotniego więzienia, z art. 86 § 2 k.k.WP na karę 15 lat więzienia, z art. 6 m.k.k. na karę 10 lat więzienia.

NSW w Warszawie postanowieniem z 29 maja 1953 w składzie:

przewodniczący: płk Aleksander Tomaszewski

sędziowie: mjr Władysław Sieracki

ppłk Marian Krupski

utrzymał wyrok w mocy.

Wyrok SN z 22 lutego 1990 (WRN 10/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok WSR w Poznaniu z 14 listopada 1953 (Sr 210/53) w składzie:

przewodniczący: ppłk Jan Radwański

sędziowie: kpt. Andrzej Kruszka

por. Dionizy Piotrowski

skazujący Stanisława TWARDOWSKIEGO z art. 86 § 2 k.k.WP na karę śmierci, z art. 3 m.k.k. dwukrotnie na karę śmierci i raz na karę 12 lat więzienia, z art. 1 § 3 m.k.k. raz na karę dożywotniego więzienia, trzykrotnie na karę 15 lat, raz na karę 12 lat i dwukrotnie na karę 10 lat więzienia, z art. 4 § 1 m.k.k. na karę 15 lat więzienia, a na kary terminowego więzienia: Józefa ŻMUDZIŃSKIEGO — 10 lat, Franciszka PURCZYŃSKIEGO — 8 lat, Stanisława CYTLAKA — 6 lat.

NSW w Warszawie postanowieniem z 21 stycznia 1954 w składzie:

przewodniczący: płk Aleksander Tomaszewski

sędziowie: ppłk Roman Kryże

ppłk Zygmunt Wizelberg

utrzymał wyrok w mocy m.in. odnośnie S. TWARDOWSKIEGO.

Sędzia Roman Kryże w zdaniu odrębnym zakwestionował wymierzenie kary śmierci S. TWARDOWSKIEMU, wyrażając pogląd, że wystarczająca byłaby kara dożywotniego więzienia.

Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski.

Wyrok wykonany 27 marca 1954⁵⁷.

Wyrok SN z 17 stycznia 1991 (V KRN 361/90) — uniewinnienie S. TWARDOWSKIEGO od zarzutu z art. 86 § 2 k.k.WP, zaś co do pozostałych czynów (z pominięciem art. 4 m.k.k. — nie objętego postępowaniem rewizyjnym) po złagodzeniu kwalifikacji prawnej nastąpiło umorzenie z powodu śmierci oskarżonego; co do pozostałych osób po zmianie kwalifikacji z art. 86 k.k.WP na art. 148 k.k. umorzono postępowanie na podstawie art. 11 pkt 5 i 6 k.p.k. oraz uniewinniono F. PURCZYŃSKIEGO od zarzutu z art. 3 m.k.k.

* * *

Wyrok Sądu WOW z 2 sierpnia 1977 — postępowanie w stosunku do nieobecnych (So 162/77) w składzie:

przewodniczący: ppłk Henryk Kwaśny

sędzia: mjr Leszek Chylak

ławnicy: ppłk Benedykt Chachulski

ppłk Mikołaj Kurylin

kpt. Jacek Gołębiowski

skazujący Andrzeja KOPCZYŃSKIEGO z art. 122 k.k. na karę śmierci. Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że A. KOPCZYŃSKI nie zasługuje na ułaskawienie.

SN wyrokiem z 26 sierpnia 1977 w składzie:

przewodniczący: płk Henryk Kmieciak

sędziowie: ppłk Waldemar Morawski

ppłk Józef Jeż

ppłk Józef Juszcak

kpt. Julian Przygódzki

utrzymał wyrok w mocy.

⁵⁷ Brak miejsca wykonania. S. Twardowski nie figuruje na *Liście osób straconych w więzieniach polskich w latach 1944—1956*, op. cit.

Wyrok nie został wykonany.

Wyrok SN z 5 marca 1991 (WRN 18/91) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WOW z 28 sierpnia 1982 — postępowanie w stosunku do nieobec-
nych (So 230/82) w składzie:
przewodniczący: płk Henryk Kwaśny

sędzia: por. Krzysztof Plichtowicz

ławnicy: ppłk Zdzisław Walczak

mjr Edward Jankowski

mjr Andrzej Kasztelewicz

skazujący Romualda SPASOWSKIEGO z art. 130 § 1 k.k. na karę 15 lat poz-
bawienia wolności.

SN wyrokiem z 4 października 1982 w składzie:

przewodniczący: płk Andrzej Kaszycki

sędziowie: płk Jerzy Górski

ppłk Tomasz Kacperski

płk Stanisław Wojtczak

płk Edward Zawilowski

zmienił kwalifikację prawną na art. 122 k.k. i wymierzył karę śmierci.
Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że R. SPASOWSKI nie zasługuje na ułaska-
wienie.

Wyrok nie został wykonany.

Wyrok SN z 26 listopada 1990 (WRN 111/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WOW z 16 grudnia 1982 — postępowanie w stosunku do nieobec-
nych (So 468/82) w składzie:
przewodniczący: płk Henryk Urbanowicz

sędzia: por. Krzysztof Plichtowicz

ławnicy: ppłk Henryk Tarczyński

mjr Stanisław Pędzich

mjr Wojciech Reszke

skazujący Zdzisława RURARZA z art. 122 k.k. na karę śmierci.

SN wyrokiem z 25 lutego 1983 w składzie:

przewodniczący: płk Stanisław Wojtczak

sędziowie: płk Czesław Bakalarski

płk Józef Juszczak

płk Edward Olczak

mjr Walenty Makar

utrzymał wyrok w mocy.

Sądy zaopiniowały, że Z. RURARZ nie zasługuje na ułaskawienie.

Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski.

Wyrok nie został wykonany.

Wyrok SN z 26 listopada 1990 (WRN 112/90) — uniewinnienie.

* * *

Wyrok Sądu WOW z 28 maja 1983 — postępowanie w stosunku do nieobecnych
(So 220/83) w składzie:

przewodniczący: ppłk Władysław Monarcha

sędzia: płk Henryk Urbanowicz

ławnicy: płk Stefan Kolasa

płk Jerzy Dzierżak

ppłk Zdzisław Orybkiewicz

skazujący Zdzisława NAJDERA z art. 124 § 1 k.k. na karę śmierci.

Jednocześnie ten Sąd zaopiniował, że Z. NAJDER nie zasługuje na ulaskawienie.

Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski.

Wyrok nie został wykonany.

Wyrok SN z 21 września 1989 (WRN 26/89) — uchylenie wyroku i zwrócenie sprawy Naczelnej Prokuraturze Wojskowej w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego.

Naczelną Prokuraturę Wojskową postanowieniem z 8 stycznia 1990 umorzyła śledztwo wobec niepopelnienia przestępstwa przez Z. NAJDERA.

* * *

Skazujący na karę śmierci i decydujący o jej wykonaniu

Garlecki Hipolit	— 1 osoba
Garnowski Władysław	— 6 osób
Gawron Zygmunt	— 1 osoba
Gąsiorek Stanisław	— 5 osób
Giemborek Julian	— 1 osoba
Godlewski Jerzy	— 1 osoba
Gołębiowski Jacek	— 1 osoba
Gołębiowski Zdzisław	— 12 osób
Górka Tadeusz	— 3 osoby
Górny Alojzy	— 1 osoba
Górski Michał	— 1 osoba
Gradzik Józef	— 1 osoba
Grynkiewicz Jan	— 1 osoba
Gwiazda Franciszek	— 1 osoba
Hajek Stanisław	— 1 osoba
Herman Roman	— 2 osoby
Hochberg Leo	— 10 osób
Holder Henryk	— 2 osoby
Hryckowian Jan	— 7 osób
Janczarek Jan	— 1 osoba
Jankowski Kazimierz	— 1 osoba
Janowski Alfred	— 6 osób
Jeż Józef	— 1 osoba
Jęczmyk Edward	— 3 osoby
Juszczak Józef	— 2 osoby
Kaczorowski Jan	— 1 osoba
Kacperski Tomasz	— 1 osoba
Kamiński Franciszek	— 1 osoba
Kapczuk Franciszek	— 2 osoby
Karpiński Beniamin	— 2 osoby
Kaszycki Andrzej	— 1 osoba
Kąkolewski Erwin	— 1 osoba
Kęsik Edwin	— 4 osoby
Klimowiecki Romuald	— 5 osób
Kłys Tadeusz	— 1 osoba
Kmieciak Henryk	— 1 osoba
Kolasa Stefan	— 1 osoba
Kordesz Bolesław	— 1 osoba
Kotowicz Czesław	— 3 osoby
Kowal Feliks	— 1 osoba
Kruk Józef	— 1 osoba
Krukowski Konstanty	— 16 osób
Krupski Julian	— 1 osoba
Krupski Marian	— 2 osoby
Kruszka Andrzej	— 1 osoba
Kryże Roman	— 5 osób
Krzewski Eugeniusz	— 3 osoby
Kubicki Jan	— 1 osoba

Kurylin Mikołaj	— 1 osoba
Kwaśny Henryk	— 1 osoba
Leszczar Ignacy	— 5 osób
Lisowski Bogdan	— 1 osoba
Lubaczewski Jan	— 1 osoba
Machelski Piotr	— 2 osoby
Makar Walenty	— 1 osoba
Matuszewski Andrzej	— 4 osoby
Michniewicz Aleksander	— 4 osoby
Mirzyński Władysław	— 3 osoby
Mochnacki Edmund	— 1 osoba
Monarcha Władysław	— 1 osoba
Morawski Waldemar	— 1 osoba
Mycielski Jan	— 3 osoby
Nałęcz-Bukojemski Leon	— 6 osób
Noga Franciszek	— 1 osoba
Nowacki Stefan	— 3 osoby
Nowak Władysław	— 1 osoba
Obst Celestyn	— 1 osoba
Ochnio Bronisław	— 1 osoba
Okupski Wincenty	— 2 osoby
Olczak Edward	— 1 osoba
Olejków Dymitr	— 1 osoba
Orybkiewicz Zdzisław	— 1 osoba
Ostapowicz Włodzimierz	— 5 osób
Panas Zygmunt	— 1 osoba
Pawlak Kazimierz	— 1 osoba
Pawłowski Marian	— 1 osoba
Pędzich Stanisław	— 1 osoba
Piekarski Stefan	— 9 osób
Pietrzak Mieczysław	— 1 osoba
Piotrowski Dionizy	— 1 osoba
Pisarski Zdzisław	— 1 osoba
Piwnik Józef	— 1 osoba
Plichtowicz Krzysztof	— 1 osoba
Polak Franciszek	— 1 osoba
Przygódzki Julian	— 1 osoba
Radwański Jan	— 1 osoba
Radziwanowicz Włodzimierz	— 1 osoba
Rataj Edward	— 3 osoby
Reszke Wojciech	— 1 osoba
Rola-Żymierski Michał	— 20 osób
Romanek Stanisław	— 2 osoby
Różyński M.	— 1 osoba
Rychlicki Antoni	— 1 osoba
Rychlik Franciszek	— 2 osoby
Rymski W.	— 1 osoba
Sobczyński Stanisław	— 1 osoba
Sobiech Władysław	— 1 osoba

Stachowiak Marian	— 2 osoby
Stasica Władysław	— 1 osoba
Stojanowski Kazimierz	— 1 osoba
Suchorzewski Feliks	— 1 osoba
Synowiec Jan	— 1 osoba
Szaniawski Stanisław	— 2 osoby
Szeliński Franciszek	— 5 osób
Szporluk Bazyli	— 4 osoby
Szydłowski J.	— 1 osoba
Świątkowski Wilhelm	— 1 osoba
Świerczewski Karol	— 18 osób
Tanewski W.	— 1 osoba
Tarczyński Henryk	— 1 osoba
Tarnowski Aleksander	— 15 osób
Teper Henryk	— 4 osoby
Tomajer Tadeusz	— 2 osoby
Tomasik Kazimierz	— 3 osoby
Tomaszewski Aleksander	— 2 osoby
Traczyński Hipolit	— 1 osoba
Turański Władysław	— 1 osoba
Urbanowicz Henryk	— 2 osoby
Warecki Józef	— 3 osoby
Widaj Mieczysław	— 1 osoba
Wiercioch Ryszard	— 1 osoba
Wiktor Leszek	— 4 osoby
Wiśniewski Stanisław	— 1 osoba
Witkowski Dionizy	— 1 osoba
Wizelberg Zygmunt	— 1 osoba
Włodarczyk Stanisław	— 1 osoba
Wojtczak Stanisław	— 2 osoby
Woźniak Mieczysław	— 1 osoba
Woźniak Stanisław	— 5 osób
Wójcicki Aleksander	— 1 osoba
Wróblewski Stanisław	— 1 osoba
Zaborowski Jan	— 4 osoby
Zapolski Henryk	— 7 osób
Zatoński Zenon	— 1 osoba
Zawiłowski Edward	— 1 osoba
Zawirski Aleksander	— 9 osób
Zawistowski Zbigniew	— 11 osób
Zdanowicz Wiesław	— 1 osoba
Zdun Atanazy	— 1 osoba